

ڈیم دریا اتے حقوق

ڈیمیں دے متاثرین کیتے تن مار دے راہ رستے

IRN

International Rivers Network
Linking Human Rights and Environmental Protection

ڈیم، دریا اتے حقوق

ڈیمیں دے متاثرین کیتے تن مار دے راہ رستے

سنگی ڈویلپمنٹ فاؤنڈیشن
www.sungi.org

رپورٹ: ڈیم، دریا اے تے حقوق

مترجم: وسیم واگھا

تدوین و جائزہ: ایڈووکیٹی پروگرام

اشاعت: شعبہ مطبوعات، سنگی ترقیاتی فاؤنڈیشن

مکان نمبر 2-C، 9th ایونیو، نزدگی نمبر 35، F-8/1، اسلام آباد۔ پاکستان
فون : 051-2282481، 2282482 فیکس : 051-2282483

پر نثر: انسٹنٹ پرنٹ سسٹم (پرائیویٹ) لمیٹڈ

تعداد: 500

تیند

		تعارف
2 ڈیمیں بارے بنیادی معلومات	پکھ نمبر 1
3 ڈیم کیا ہے؟	
3 ڈیم کت واسطے؟	
4 ڈیم! کیند افیدہ کیند نقصان؟	
5 ڈیم کیا کریند؟	
6 ڈیمیں کیجے قرضے کون ڈیندے؟	
7 ڈیمیں دے اثرات	پکھ نمبر 2
8 ڈیم دے نقصان (عکس رگر افکس)	
10 جبری لئدیاں ہیقتاں	
12 پانیزاچ متاثر تھیون آ لئکھاں لوک	
14 ڈیمیں دے خلاف عالمی تحریک	پکھ نمبر 3
15 ڈیمیں دے خلاف تن مار کرن آئیں دیاں کامیاپاں	
15 کامیاپاں --- بھل ڈیم لوکیں کیجے حالی وی خطرہ بہن	
17 ڈیمیں دے خلاف کیویں بھڑتیجے؟	پکھ نمبر 4
18 تحریک سرن	
19 ڈیمیں دے خلاف تن مار کیجے بنیادی ڈھنگ ڈھو (راہ رستے)	
24 ڈیم ہنس دے دوران لوک کیا کر سگدن؟	
29 وڈے ڈیمیں دے متبادل	پکھ نمبر 5
29 توامائی دے متبادل	
32 پانی دے متبادل	
34 سیلاب روکن دے متبادل راہ رستے	
36 ست	
37 علاقائی رابطے	

تعارف

آپنے دریا اتے روزگار (ٹگر پانی) بچاون کیجے مقامی لوک ڈبئیں دے خلاف عالمی سطح تے تحریکاں چلیندے ہئیں۔ اے مقامی لوک جے ہک پاسو ڈبئیں مال تھیون آلے نقصان دی ستانی منگدن تاں ڈو جھی پاسو او تو لائی، بکلی، پانی دے حصول اتے سیلاب دے کنٹرول دے متبادل راہ ستے وی ڈبئیں۔ اے لوک آپنے جیون بارے تھیون آلے اوپر تھیں دے خلاف اپنی اواز، رائے، آپنیاں تجویزاں سرکار کون ڈسن دے تر لے کریندے ہئیں۔

پچھلے ویہہ سالیں ایچ ڈبئیں دے خلاف عالمی تحریکیں زور پکڑے اتے ایندے ایچ کامیابی وی تھی اے۔ تہوں بہوں سارے ڈیم ڈک گئیں۔ وڈے ڈیم دی بجائے چھوٹے چھوٹے ڈیم، اتے پانی بچاون دے کئی متبادل طریقے ورتینے گئیں۔ (ایس تن مار پاروں) مقامی لوکیں کون نہننا بہتر زر ستانی تھی اے۔ گھ ڈیم تاں سرو شتم کر ڈتے گئیں۔

بھل لویں ڈیم لوکیں دے روزگار کیجے حالی وی خطرہ ہن۔

دریا لویں دے عالمی ادارے (IRN) اے کتا بچ ڈبئیں کون متاثرہ لوکیں دی رہنمائی کیجے اتے ڈبئیں دے خلاف عالمی تحریکیں مال انہیں دی سٹیان لو تیار کیجے آئی۔ آر۔ این اتے بیاں عالمی غیر سرکاری تنظیمیں ڈبئیں کون متاثرہ حال لوکیں دی مدد کیجے تیار ان۔ ایس کتا بچ دے اخیر ایچ، انہیں غیر سرکاری تنظیمیں دی لسٹ درج اے جیرھیاں ڈبئیں کون متاثرہ لوکیں دی بیرونی کریندن۔

سا کون یقین اے جو اے کتا بچ لو اکون ڈبئیں دے خلاف اپنی تحریک بہن، آپنے حقوق دی تن مار اتے سرکاری تھیں دے خلاف اپنی اواز چاون کیجے معلومات ڈیسی اتے ایندے سندر سلوبارے ڈبئیں۔

- ◀ ایس کتا بچ دے منڈھ ایچ او کھ لوٹیں دے معنیں دی لسٹ اے۔
- ◀ پہلا بکھ لو اکون ڈیم بارے عام معلومات ڈیسی، اتے ڈبئیں جو ڈیم کیوں کم کریندن، ڈبئیں کون فیڈہ کون چیندے اتے ایندے کیجے قرعے کون ڈبندے؟
- ◀ ڈو جھا بکھ لو اکون ڈبئیں کون تھیون آلے، لوکیں اتے قدرتی وسائل دے نقصان بارے ڈبئیں۔
- ◀ تر سبھا بکھ لو اکون ڈبئیں دے خلاف عالمی تحریکیں اتے انہیں دی کامیابی بارے ڈبئیں۔
- ◀ چوتھا بکھ اے ڈبئیں جو لوک آپنے حقوق دی تن مار کیجے ڈبئیں دے مقابلہ کیوں کر سگدن؟
- ◀ بچواں بکھ لو کیوں دی، پانی اتے لو لائی دی کوڑھ اتے سیلاب کون قابو کرن بارے ڈبندے۔
- ◀ ایس رہنما کتا بچ دے اخیر ایچ کھ تنظیمیں دے پنے درج ان جیرھے لو اڈے کم آسگدن۔
- ◀ اسان ڈبئیں دے خلاف سٹان مقامی لوکیں دی تن مار دے کامیاب تھیون دی خواہش رکھدے ہائیں۔
- ◀ انصاف اتے عظمت دی ایس تن مار ایچ اسان تو اڈے مال ہائیں۔ اسا ڈا نعرہ اے جو "پانی جیون اے موت نہیں"۔

دریا لویں دے عالمی ادارہ (IRN)

پکچہ نمبر 1

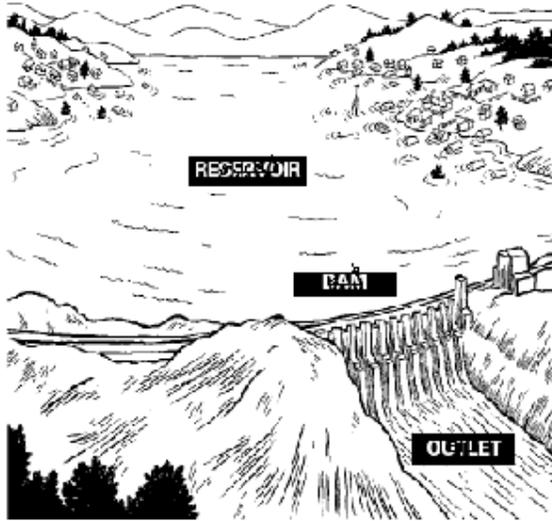
ڈیمیں بارے بنیادی معلومات

ڈیم کیا ہے؟

پانی دیاں بناوتی جھیلاں یا ذخیرے بناون کیسے دریا دے اکومٹی، پتھریا کنکریٹ (سیمنٹ) دی کندھ کھڑی کرن کون ڈیم سڈنیدن۔ انہیں بناوتی ذخیریں واپانی بجلی بناون کیسے، آپاشی کیسے، بیون کیسے، بحری جہاز چااون کیسے، سیلاب جملن آتے کیسے ورتیندے۔ گھر ڈیم ہک کنوں ڈھیر مقصد کیسے بناے ویندن۔

پوری دنیا اتھ ستاسی ہزار وڈے (پندرہاں میٹر کنوں اچے) ڈیم بنائے گئیں۔ جنہیں اچھ زیادہ چین، امریکہ، اتے انڈیا وچ ہن۔ دنیا دے سبھ کنوں وڈے ڈیم ڈوسو گجھاہ میٹر اچے، جنو سٹھ منزلہ عمارت کنوں وی اچے، اتے کئی کلومیٹر چوڑے ہن۔ آٹھویں ڈیم بناون تے گھٹو گھٹ ڈاہ سال لگ ویندن اتے مہاں رو پے فرق تھیندن۔

ڈیم کت واسطے؟

نمبر ہک، واٹر سپلائی تے اریگیشن ڈیم پانی کون ہک ذخیرے اتھ کٹھا کریندن اتے وڈے پائیس یا نہریں دے ذریعے شاہریں دو، زرعی زمینیں دو تھیندن رو پیندن۔

نمبر ڈو: ہائیڈرو پاور ڈیم پانی کون ٹرین مشیناں چااون اتے بجلی بناون کیسے ورتیندن۔ اے بجلی دی

لائیں دے ذریعے شاہریں تے فیکٹریں کون سپلائی تھیندی اے۔ ٹرینیں اچو گزارن دے بعد اے

پانی دریا اتھ چھوڑ ڈیندن۔ ڈیم کی جملیں اتے مائیکرو ہمدن ہل اکٹرا دا مڈھکار عمل جھانویں ہوندی اے۔

نمبر تراے: ہلڈ کنٹرول ڈیم۔ دھماکا یا ہلھے

علاقہ کون سیلاب کنوں بچااون کیسے ہارٹیں دے وادھو پانی کون اچھ جمع کریندن۔

نمبر چار: نیوی گیشن ڈیم۔ جیرھلے دریا اتھ پانی گھٹ ہووے تاں اے ڈیم بھریں دے اتاڑ دھماکا دھلس کیسے پانی چھوڑیندن۔ انہیں ڈیمیں مال آٹھیاں مشیناں لایاں ویندن جیہدے مال بھریں کون ڈیم کنوں پارنگھاون کیسے اتو تے یا بھو تے کیبا وچ لگیندے۔

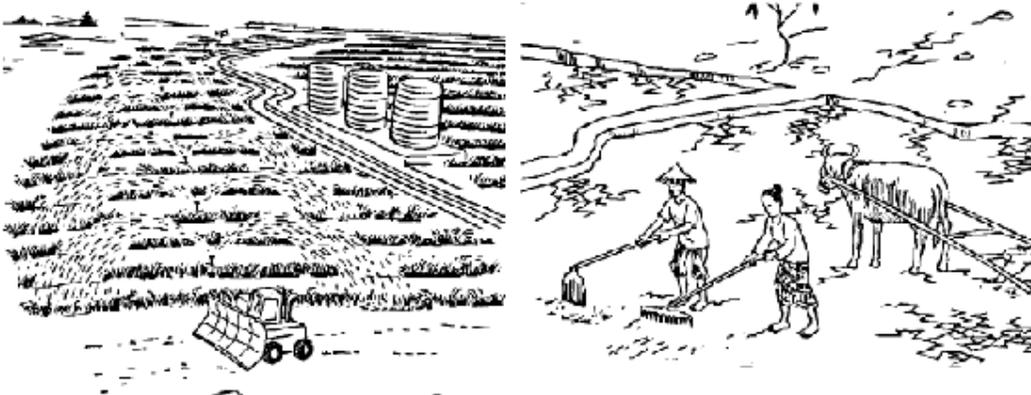
ڈیم: کینا فیدہ، کینا نقصان؟

ڈیم اچھ پانی یا ایندے کنوں بنائی گئی بجلی کنوں فیکٹریاں، شاہری لوک یا زرعی کمپنیاں فائدہ چیندن۔ اے ڈیم اکثر مقامی و بیہائی ابادی کوں انہیں دے وسائل کنوں محروم کر کے شاہری ابادی اے صنعت، کڈاہیں کڈاہیں ماں غیر ملک یا ہمسایہ ملک دی ابادی اے صنعت، کوں فیدہ ڈیندن۔

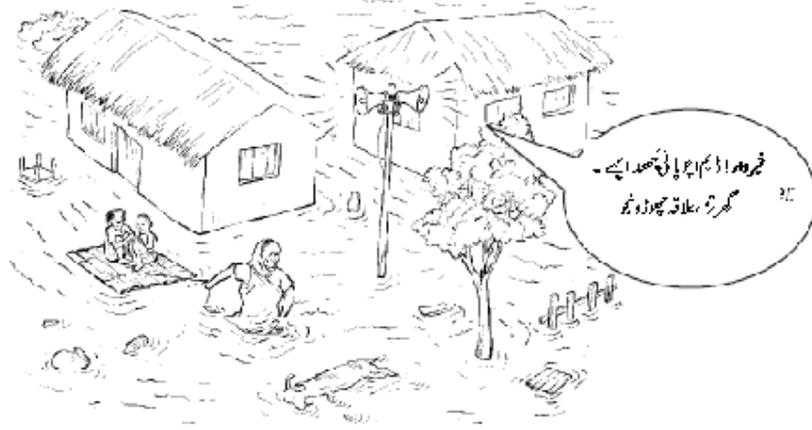
☆ تعمیراتی انجینئرنگ کمپنیاں وی ڈیم ڈیزائن کرن تے اُسا رن اپو لکھاں ڈالردا منافع کماندن۔ ڈیم تے خرچ تھیون آ لے ڈھیر سارے سرمائے اپو بد عنوان حکومتاں اے افسر آپنے بو جھے رھیجاں بھریندن۔

☆ مقامی رساں، محل وطنی اے قبائلی ابادی انہیں ڈیمیں کنوں سچ کن ودھ متاثر تھیدی اے۔ ڈیم بناون کیسے لکھیں لوکیں کوں آہنیں زمینیں تو بے دخل کینا ویندے۔ ڈیم پاروں پائیز (پیشیلے علاقیں) اچھ اباد لکھاں لوکیں وی گزران متاثر تھیدی اے۔

☆ ڈیم بناون یا ماں بناون دے فیصلے اچھ ڈیم کنوں متاثر لوکیں کوں شامل نہیں کینا ویندا (تہوں) انہیں لوکیں کوں آپنے حقوق، جیویں بنیادی علومات رجا نکاری اے عدالتی چارہ جوئی واقع، زمین دے بدلے زمین اے روزگار واقع پاسرو ڈیم دی مخالفت واقع وغیرہ بارے کائی خبر نہیں ہوندی۔ توڑیں جو اے لوک ڈیم دے نیڑے راہندن بھل ایندے پانی یا ایندی بنائی بجلی کنوں محروم راہندن۔

وڈے کاشتکاراں ڈیم دے پانی تے بجلی دا فیدہ چاسگدن بھل ڈیم دے متاثرین (چھوٹے کاشتکار) ڈیم کنوں فیدہ نہیں چاسگدے، ہتھو آپی وراشٹی زمین و نجا باہندن۔

کچھ ڈیم سیلاب کو روکنے کی بجائے اس کی تباہ کاریوں میں اضافہ کرتے ہیں!

ڈیم۔ کتنا سوکھ، کتنا اوکھ؟

-- ڈیم کم کرن چھوڑ ڈیون ناں حکومتیں اے لوکیں کون بیدار نقصان

تھیندے جیویں جو یاسریٹا (Yacryeta) ڈیم ہارے اریٹھینا دے صدر کارکوں مہتمم تھیرہ کیے جو اے ناں "بوسوانی دی یادگار اے"۔ ایہ ڈیم تے سن تیں 2.7 عرب ڈالر دی بجائے 11.5 عرب ڈالر خرچ تھی چکیں، اے ڈیم حالی وی بندا ودے۔ اریٹھینا اے پیرا گوئے دا اے ڈیم اندازے دی نسبت صرف مٹھ فی صد بجلی بیدے۔ ایہ ڈیم دا انتظام سنہاں آلا گروپ ایہ ویلھے عرباں ڈالر دا مقروض اے اے قرضہ وی واپس نہیں کر سکدا کیوں جو اے گھائے دانسہ پ اے۔

-- حکومتاں ڈیم امداد کیے قرضے گھنن جو ایں کاروبار اپو او منافع کماسن۔ بھل جیکر ڈیم توقع کنوں گھٹ بجلی بناوے ناں حکومتاں قرضے واپس نہیں کر سکدیاں۔ (اے گھائے پورے کرن کیے) حکومتاں تعلیم اے صحت کیے مقرر رجٹ گھٹ کر ڈین جیند نقصان لوکیں کون تھیندے۔

-- ڈیم بناون دے منسہ بے گریہ ملکیں کون ورلڈ بینک تھیں اداریں دامقروض کر ڈین۔ تہوں 'خیریت مکانوں' دے ناں تے ہن آ لے اے ڈیم اصل اچ خیریت کون دودھین۔

ڈیم کچھ فیدہ ناں ڈینن، بھل کیوں ڈیم کنوں خلی توقع کیتی ویندی اے اوں ناں اتلی بجلی بڑیندے اتے ناں اتلیاں زمیناں پلیندے۔ واٹر سپلائی ڈیم (کمپنیاں اتے انجینئریں) اوے اندازے کنوں گھٹ پانی ڈینن۔ اے اکثر تھیندے جو ڈیم بناون آ لے جیکر ایں گالہر دا غلط اندازہ لینن جو ڈیم بھرن کیے دیا چے پانی کتنا موجود اے۔

ایویں فلڈ کنٹرول ڈیم چھوٹے چھوٹے سیلابیں کون ناں تھل گھنن بھل وڈے سیلابیں کون نہیں تھل سکدے۔ ہتھو ڈھیر نقصان کرینن۔ ڈیم دے ہتھو کچے اچ ابا لوک ڈیم کون سیلاب دا ڈک سمجھ کیوں ڈیم دے مال مال گھرنکا ناں بنا گھنن۔ بھل پیر حطے وڈے سیلاب آدن اتے ڈیم کن نہیں تھلیندے ناں کچے اچ ڈھیر نقصان تھیندے۔ کئی آبادی اتے مال مٹی لوھ ویندے۔

ڈیم ہمیش نہیں سکدے۔ بھلکہ انہیں دی عمر اہ کچھ سال مقرر ہوندی اے۔ ڈیم کئی مدت تک نہن؟ ایں گالہر دا انحصار کئی عوامل تے ہوندے جیویں جو دریا دے پانی اچ رپ رنٹ کتنا اے۔ تھیند اے سے جو وقت دے مال مال ڈیم اچ رپ جمدی رہ ویندی اے اتے ڈیم دی گچھیں گھدی رہ ویندی اے۔ انت ڈیم تھولے پانی مال وی بھرن پے وینن، آکا بے کار تھی وینن۔

ڈبیس کیسے قرضے کون ڈیندے؟

ہر سال تقریباً چالیس عرب امریکی ڈالر ڈیم آسارن تے خرچ تھیندن۔ ڈیم آسارن اتلا مہانگا کاروبار اے جو ایندے کیسے حکومتیں کون پنکلیں کنوں ادھار چاؤ نے پوندن۔ ورلڈ بینک ڈبیس کیسے ادھار ڈیون آلاسجھ کنوں وڈا ادارہ اے۔ پوری دنیا اتھجھی سو ڈیم بناؤن کیسے اے عوامی ترقیاتی بینک ہن تیں سٹھ عرب امریکی ڈالر خرچ کر چکے۔ ایندے علاوہ ایشیائی ترقیاتی بینک، افریقی ترقیاتی بینک اتے امریکی (یا بین الامریکی) ترقیاتی بینک وی حکومتیں اتے پرائیویٹ کمپنیں کون ڈیم آسارن کیسے قرضے ڈیندن۔

اے ترقیاتی بینک ڈیم آسارن کیسے تھوٹی بہوں امداد کر تھو بندن جیندے پاروں حکومتیں کیسے پرائیویٹ پنکلیں کنوں ادھار چاؤن سوکھا تھی ویندے۔ جاپان اتے جرمنی تھیں امیر ملک وی ڈیم آسارن کیسے قرضے ڈیندن۔

جیر حلقے کوئی ڈیم بن ویندے تاں حکومتیں کون اے قرضے لہاؤ نے پوندن، بھانویں او ڈیم فیدہ ڈیوے یا ماں ڈیوے۔

امیر پنکلیں دے لوک ڈیم آسارن دے کاروبار اتھجھ وڈھ طریقے مال خیدہ چنیدن:

ڈیم آسارن آلیاں کمپنیاں ڈیم آساری اچھ پیسے کماندن، اتے انہیں دیاں حکومتیں غریب پنکلیں کون ڈے قرضیں تے سو دکھاندن۔

پکھ نمبر 2 ڈیم دے اثرات

میلسمیلو دیدن تاؤ (MaliseMelo Didian Tau) جیڑھلے لیسوٹھو، افریقہ اچھے اپنی زمین تے ڈیم
اسارن بارے سنیا تاں اوں ڈیم دی مخالفت کیتی۔ ڈیم اسارن آلیں اوکوں یقین ڈوایا جو ایں ڈیم پاروں
کچھ لوکیں کوں اپنا گھر بار چھوڑنا پوی بھل اکثریت کوں ایندا فیڈہ تھسی۔ ڈیم بناوے آلیں میلسمیلو اتے
اونڈے لوکیں مال زمین اتے کانیں دی برابرتائی، پانی دی سپلائی اتے نویں گھر بنا ڈیون دا وعدہ کیتا۔

بھل آنجھیں وعدے کڈا ہیں وی پورے نہیں تھیندے۔ (ڈیم اسریگن مال تھون آ لے نقصان بارے)
میلسمیلو آدی اے، ”ساکوں زمین دے بدلے زمین دی تلافی نہیں تھیندی تاں اے ساڈے ہاں دی موت اے، بھلکہ ساڈیں
آون آلیں نسلیں دی موت اے، کیوں جو (زمین ماں راہسی تاں) انہیں کن اپنے جیون اپنے روزگار دا کائی ذریعہ ماں راہسی۔
اے صرف میلسمیلو دی کہانی نہیں بھلکہ ڈیم ہاں پاروں ہن تاں چالھی کنوں اسی ٹین (چار کنوں اٹھ کروڑ) لوک اپنے گھر میں، زمینیں
کنوں جبری لڈیج چلکیں۔ انہیں اچھا کٹر لوک غربت دا جیون تھیندے۔ انہیں دارو گزار، انہیں دی ثقافت اتے انہیں دے ویسی لوک
زل گئی۔

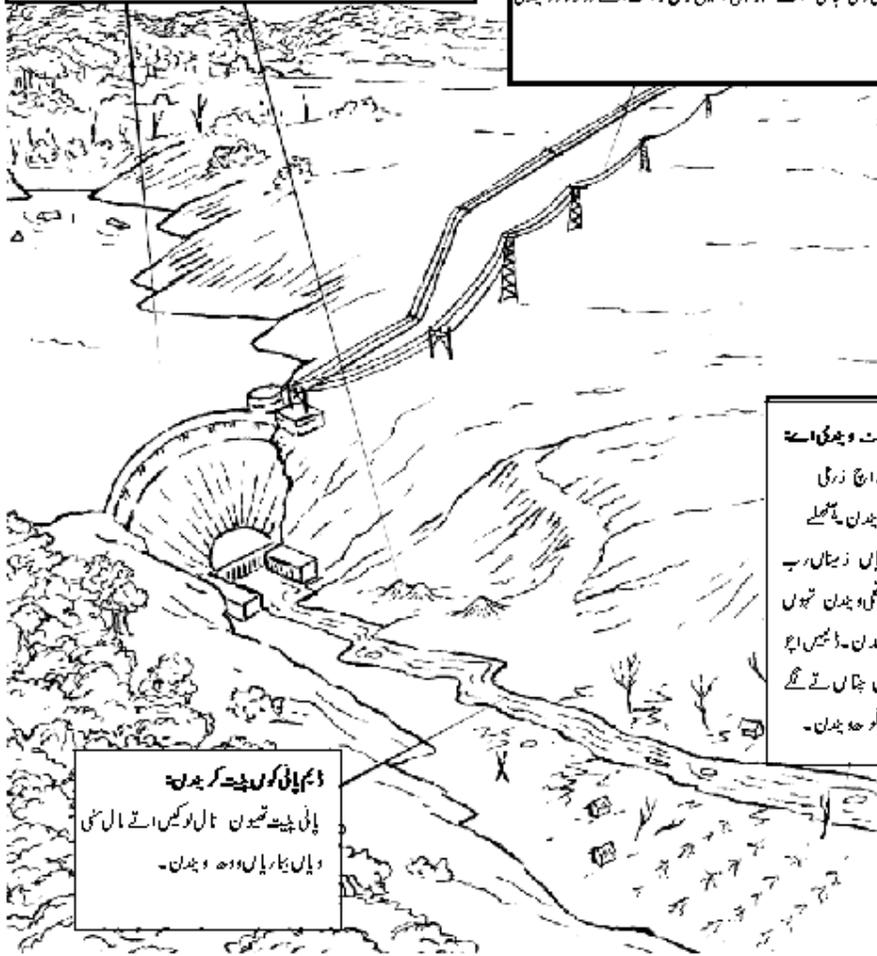
انہیں ڈیمیں جگ جہاں دے جنویں جانوریں تے پکھیں دے گھر تواتے کتلیاں زری زمیناں لوڑھ (ونجا) چھوڑیں۔ دریا سک
گئی۔ پھیاں نک گئی۔ مچھی، جانوریں تے پکھیں دیاں کتلیاں ویکیاں گاہر تھی گئی۔
اے پکھ لوکیں اتے قدرتی وسائل کوں ڈیمیں مال تھینوں آ لے نقصان بارے ڈیندے۔ ایندے اچھے اسان جائزہ گھنوں جو ڈیمیں
دے ہنھاڑا اچھا بادلوکیں اتے کیرھے کیرھے اثرات پوندن اتے لیسوٹھو۔ (Lesotho) دے لوک اپنے جیون اتے روزگار کوں
وڈے ڈیمیں کن بچاؤن کیسے کیا تہدے وڈے پئیں۔

نعرے اتے ٹوکاں:

ڈیم۔ پانی تے گل امری کیجے: دریا و بہائی لوکیں اتے بھجریں وے تھیون و
 پیلہاں۔ بھل ڈیم اتے وراج و پانیں ای پانی اتے گل کڑھ کیں انہیں لوکیں
 کوں و پیندن جڑے ایجا مل بھر سکدن۔

ڈیم پاروں بھجی اتے بھجی ورو وگاڑک و پڑے بھجی ڈیم وے پارنگیں
 گھٹ سگدی تھوں ڈیم وے اسکے علاقے آواز ایچ پانی کھ تھیون
 اتے پانی وے لاکھے ٹکس نال بھجی مر و پدی اے۔ بھجی وی تھی تاں
 بھجریں وی تھی اے جہ بھجی انہیں کوں تراک اتے ورو وگاڑ پدی
 اے۔

ڈیم نال پور و حرکت و پدی اے
 ڈیم آسے علاقے ایچ زری
 زریاں تھوگی و پدن پھلے
 علاقیں اچھا زریاں زریاں رپ
 کوں عروم تھی و پدن تھوں
 کز و رضلاں اتدن۔ ڈیمیں ایچ
 پانی پھد سے ناں چاں تے گے
 ایچ سیلاب ایچ کڑھ پدن۔

ڈیم پانی کوں پیت کر پدن
 پانی پیت تھیون نال لوکیں اتے ال تھی
 ویاں تھاریاں وودھ و پدن۔

جبری لڈیجن دیاں تھیتاں

ڈیم دا وڈا نقصان اے ہے جو مقامی لوکیں کوں آپنا گھر تڑ چھوڑنا پوندے۔ کڈہیں سیلاب اتے اکثر پانی دا غلط (غیر فطری) استعمال لوکیں دیاں زرعی زیناں، مال منی، جوہ پڑتے مچھی دا نقصان کریندے۔ لوک کنی وریہ کنوں آپنے گھر تڑ زمینیں تے ابا دہندن بھل ڈیم کھلے اتے سہ کچھ لوڑھ ویندن۔ کٹلے دیہات پانکی اتے وریہ ویندن۔

پوری دنیا ایچ پارکوں اتھ کر ڈی لوک آپنے گھر تڑ اتے زمینیں --
کوں جری تڑ چھین

آپنے گھر تڑ اتے زمینیں کنوں جبری لڈ پاروں لوک رل ویندن، غریب تھی ویندن۔ انہیں دا گھر پانی روزگار اوکھا تھی ویندے۔ دیہات دے لوکیں کوں شہر اتے منتقل تھیو پوندے اتے شاہریں دے ڈھنگ وچو سکھے پوندن۔

شاہریں اتے انہیں کوں جرم اتے منشیات جھیں نویں مسائل دا سامھنا تھیندے۔ ڈیم لوکیں کوں انہیں دی ثقافت، ریت رواج کوں تباہ کر ڈیندے۔ ڈیم پاروں جبری لڈ مال عمل وطنی لوک آپنے سکین، آپنی سادھ سنگت کنوں کھڑ ویندن۔ عمل وطنی لوکیں دا ڈوجھا وڈا نقصان اے تھیندے جو انہیں کوں مجبوراً آپنے پڑگھیں دیاں زیناں قبریاں، نشانیاں اتے ریت رواج چھوڑنے پوندن۔ لے آس اتے ہونے ہو ڈیم (Houay Ho Dam in Laos) پاروں لڈیجن آلا بک مقامی بندہ نیا ہیون حال ڈیندے اسان اچو ہیوں سارے لوک تاں اے تھیندے بس جو جیکرا اوہنیں جاپن توں لڈیج گئے تاں اوہ پار تھی وین۔ نویں زمین پرائی زمین اے اتے پرائی زمین تے ابا دتھیوں اینویں ہے

جیویں پرائے ملک ابا دتھیوں، ساڈا عمل وطنی ہون دا گھر تڑ ہون دا آسراک ویندے۔

ڈیم کنوں متاثرہ لوک اکثر جسمانی تے جذباتی مسائل بھگیندن۔ جیویں شراب پیون، گھریلو تشدد اتے (تہوں) خود کشی جھیں واقعے تھیندن۔

ڈیم پاروں تڑ چھین لے لوکیں کوں کڑا تھیں زیناں تے ابا دتھیوں ہندے جرمیاں تڑ چھین
ہندیاں یا انکلاں جیاں اکڑیاں تیاں ہندن ج وچ کھیں سنگیاں

ابادکاری دے مسائل:

ابادکاری دامطلب اے ڈیم پاروں جری لڈیجین آ لے کجھ لوکیں کوں گھرتے ڈیون۔ اکثر انہیں کوں پہلو کوں لاد وٹس ایچ سرکاون دی جاہ ل ویدی اے۔ کڈاچن انہیں کیے سرکار لویاں وٹیاں لاد کریدی اے۔

ڈیم بتاون آ لے ادارے اکثر وعدہ کریدن جو جری لڈیجین اتے ولدا لادکاری دے بعد لوک سوکھے تھی وین۔ انہیں کوں ایگن کوں چنگاں روزگار اتے چنگا گھرتے ملسی، بجلی وی ملسی۔ بھل اے وعدے اکثر کوڑے ہون۔ لوین گھر کئے کئے اتے غلیظ ہون۔ لوک پائی اتے بجلی دے مل نہیں بھر سکدے۔ اصل کوں گھٹ زیناں ملدن اتے او وی کاشت روہیلے دے قائل نہیں ہون۔

آہنیں جاہ زمینیں کوں جری لڈیے لوک ناں وپہیلے کرن جو گے راہندن ناں انہیں کوں چھی بھدی اے اتے ناں مال منی پال سکدن۔ ڈیم بتاون آ لے ادارے سوچیدن جو لوک لوین ہر سکھ گھنسن، مال چرین، مارکیٹ کیے لویاں فصلان رٹسن اتے سوکھے تھی وین۔ بھل اینویس تھیدا گئیں۔ لوکیں دا روزگار اکہیں کوں اوکھا تھی ویدے۔

لوکیں کوں زمین اتے روزگار دی پوری تانی نہیں تھیدی:

لوکیں کوں آہنی زمین روزگار دے بدلے جٹلے پیسے ملدن او انہیں دے روزگار کن گھٹ ہون۔ (چونکہ) لوک نقدی کوں خرچ کرن دے عادی نہیں ہون دے تہوں اے نقدی لمبا عرصہ نہیں نکدی۔ بہوں سارے لوکیں کوں ناں دھیلے چٹائی تانی وی نہیں تھیدی۔ اے او لوک

ڈیم تے ناں ماڈے
کن گھٹ تھیں رجا

بالس دے دتی کر
کیے دی پیسے کا لے لی

جیر حلقے لوکیں کوں کھاون کیے خراک اے مکان کیے پیسے ناں ہون ناں انہیں کوں شامردی
گندگی ایچ رہا ہون دے اے ڈی ڈی اے ضروری کرنی ہندی اے

ہون جیرھے ساٹھیں زمینیں تے گز ارہ کریدن یا پر لیاں زیناں ویدن۔ تہوں سرکار بھدی اے جو انہیں لوکیں دا زمینیں تے کائی حق کا لے لی۔ یا اے لوک ڈیم کوں متاثر نہیں تھیدا۔ بجکر تانی تھی وی پوے ناں او لوکیں دے گز ارے جوگی نہیں ہندی۔

چین ایچ ڈی لوانگدی ڈیم (Xiaolangde Dam) پاروں لڈیجین اتے کہیں عی جاہ لاد تھیاں آ لے ڈیک میولا و آہنی گزری واپائی سنہدیں ہوئے آہے۔ "ساکوں سرکاری کارندے آکھیا جو اسان آہنے چھوٹے چھوٹے گھر قوم دے مفاد کیے چھوڑ دیوں۔ انہیں ساڈے مال وعدہ کیتا جو او ساڈے گھریں دے ہک مربع فٹ دے بدلے

ساکوں چندرھاں سینٹ ڈیون۔ انہیں ساڈیاں زرعی زیناں وی کھس گدھیاں بھل ساکوں ایچ ڈیم تہیں کجھ نہیں ملیا۔ ساڈے رشتہ داریں کن ادھ کماہد (ادھ ایکڑ) فی بندے دے حساب مال کھریاں زیناں ہن۔ بھل جیر حلقے ساکوں ڈی ٹانگ یو آئن ایچ لاد کونے نے ناں ساکوں ساڈی اصل ملکیت دی آدھل ڈونے اتے او وی بے کار زمین۔

ہشھاڑ اچ لکھاں لوک متاثر تھیندن:

ڈیم بس مال ہشھاڑ اچ لکھاں لوکیں دارو زگار تباہ تھیندے کچے دے کاشنکار اتے مچھیرے ڈھیر نقصان بھریندن۔

مچھی دا کاروبار گھٹ ویندے:

ڈیم بس مال پانی دے راہ رستے بدل ویندن۔
مچھی ہشھاڑ اچ ویندی اے اتے آپنی نسل
ودھاون کیئے اتار دوئیں آسکدی۔ مچھی دی
ابادی اتے ونکیاں گھٹ تھی ویندن۔ ایں
طراخ لوک مچھی جھیں پروٹین اتے روزگار
کنوں محروم تھی ویندن۔

برازیل اچ گوری ڈیم بس مال تھیند مچھی گھٹ تھی اسے اچ کل مچھی ویکھی
جوگی وی کائے تی۔

فصلیں دی پیداوار گھٹ ویندی اے:

پانی دے واہن اچ تبدیلیں مال ڈیم دے
پٹھلے علاقیاں اچ دریا دے تھن گل بھر ویندن

کڈاہیں پتلاں دے باغ، زیناں اتے فصلوں دریا اچ لٹوہ ویندن۔ دریا آپے مال رب گھن آندن جیندے مال زرعی زیناں
زرخیز تھیندن۔ بھل ڈیم ایں رب کول ڈک گھنن، تہوں پٹھلے علاقیاں اچ زیناں کزور تھی ویندن۔ لوکیں کول
مہانگیاں کھادوں پاونیاں پوندن۔ خرچے ودھ ویندن اتے انت لوک وہیندے ست گھنن۔

پاک پانی دی کمی:

ڈیم بس مال پٹھلے علاقیاں اچ پانی پاک نہیں راہندا۔ اے پانی بیون مال لوک اتے مال مٹی پیار تھیندے، خاص کر جیر حطے دریا اچ
پانی گھٹ ہووے لوک دریا اچ دھانن ناں انہیں کول جلدی بیماریاں تھیندن۔ وہیندے کیئے
وی پانی گھٹ تھی ویندے۔

اچن چیت پانی چٹھن مال نقصان تھیندن:

جیر حطے ڈیم بھر کن لگن ناں ڈیم دے ہر کارے (منظمین) ڈیم دے تاک کھول ڈیندن۔
ہشھاڑ دے لوکیں کول امیدے بارے خبر نہیں ہوندی۔ انہیں دیاں بیڑیاں، مچھی پکڑن دے
جال، مال مٹی اتے اکثر آپ وی پانی اچ لٹوہ ویندن۔

یالی فاولز ڈیم (Yali Falls Dam)
دے ہر کارے ڈیم دے لوکیں کول نقصان
دے (Se San River) اچ نقصان
مال بھڑے اتے پانی بھری پاریاں بھیندن

لیسو تھو دے لو کیس دی غربت دے خلاف تن مار

لیسو تھو اتھ کیٹس (Katse Dam) ڈیم ہنس کون پبلو مقامی لوکیس کون سارا سال (آہنیس زمینیں تو) کھاوان کیٹے دریہ کجھ لہ پوندا ہا۔ لوک ہندوانے رہیدے ہس، ساگ، گوچی، گاجر، گھونگھوں، مٹر، آلوں اتے بیاں سبزیاں رچندے ہن۔ اسے سبزی خراک آپنے علاوہ دیرھے پڑھے کون وی دریہ تھی پوندی ہائی۔ بھل ڈیم ہنس دے بعد مقامی لوک اس قابل نہیں رہے، غریب تھی گئیں۔ زمین دے بدلے زمین اتے چنگے روزگار دے وعدے سہ کوڑ پلاں ثابت تھیں۔ اکثر لوک تاں ایں جبری لڈ اتھ سروکار تھی گئیں۔

”نویں جاہ تے زندگی اوکھی اسے اسان کتلی منت کریدے ہائیں بھل کھاوان کیٹے چٹھرو وی نہیں لہدے۔ مالیکا لیکو اتھ سارا سال خراک دریہ ہوندی ہائی بھل لڈیگن دے بعد تاں کجھ مردے ہائیں۔“ کیٹس ڈیم پاروں لڈیگن آگے لکھو نو مہی پی ڈسایا۔

لیسو تھو دے لوک ڈیم پاروں تھیون آگے نقصان دی تلافی کیٹے ہائی تئیں کوششاں کریدے وون۔ انہیں ڈیم بناوان آلیس دے خلاف شکایاں درج کرائیں، اخباریں اتھ کالم چھو، مین، جلے جلوس کئیں۔ سن 2005 اتھ بک سرکاری افسر وعدہ کیا جو سرکار متاثرین دے سارے مطالبے پورے کرے گی۔ (کون جانے) اسے وعدے کڈاں پورے تھیں؟

جیکر ساڈے علاقے اتھ ڈیم بنے تاں ساکوں ایہو جھیاں کہانیاں یا درکھنیاں چاہیدن۔ جو اسے ڈیم ساڈے ہائیں، ساڈے لوکیس اتے ساڈی ثقافت کون کیرھے کیرھے نقصان ڈیسن۔

کالجھ ہاڑ کیے سوال

پہلے نمبر 3 ڈیمیں دے خلاف عالمی تحریک

دنیا اچھا لکھاں لوک ڈیمیں دے خلاف تحریکاں چلیدے نہیں، جیویں پاکستان دے مچھیرے لہا ہی گیر، تھائی لینڈ دے کسان اتے گوئیے ملا دے مل وطنی لوک۔ جاپان دے یونیورسٹی پروفیسر اتے یوگنڈا دیاں انسانی حقوق دیاں تنظیمیں وی ڈیمیں دے خلاف این تن ماراچ شامل ان۔ اے تحریکاں لوکیں دے روزگار اتے انہیں دے وسائل کوں بچاون کیے مطالبہ کریند جو مقامی لوکیں کوں اچھیں فیصلیں اچھا شامل کر سچے چرھے نہیں دے جیوں کوں متاثر کریند۔

اے کوششاں اوں ویلھے ڈھیر کامیاب تھیندن جیڑھے مقامی لوک دنیا دے نہیں تحریکیں مال بخودن۔ لاطینی امریکہ، شرقی اتے جنوب شرقی ایشیا، جنوبی ایشیا، یورپ اتے افریقہ اچھا ایہو جھیاں کئی تحریکاں چلداں نہیں جنہیں اچھا ڈیم دے متاثرین، مقامی تنظیمیں، غیر سرکاری تنظیمیں، اتے جیوں آڈھی وی شامل ہن۔ لوک انہیں تحریکیں اتے سانجھ کوں ڈیم روکن، لوکیں دے حقوق کیے معلومات کٹھی کرن اتے خبراں وڈن دا وسیلہ بنین۔ ڈیمیں دے خلاف متحرک لوکیں آپنی آپنی تن ماردا تجربہ اتے ڈھنگ ڈھو، ڈس سکھن کیے ڈو وڈیاں سٹھوں تھیں۔ بک برازیل اچھا، چین دے اچھا ویہہ ملکیں دے لوک کٹھے تھیں۔ ڈو جی ستر تھائی لینڈ اچھا 2003 اچھا تھی چین دے اچھا کیتھہر ملکیں اچھا ترانے سلوک کٹھے تھے۔ اے تحریک ودھدی اتے تھوڑی تھیندی پی

راسی سلائی ڈیم دے خلاف مقامی لوکیں دی جیت

سن 2000 اچہ تھائی لینڈ دے راسی سلائی ڈیم دے تاک ہمیش کے لئے کھول ڈتے گئے۔ اے ڈیم دے متاثرین دی وڈی جیت ہائی۔ راسی سلائی ڈیم پندرہاں ہزار لوکیں دی زرخیز زمین تباہ کیتی۔ ایں ڈیم ٹھیں دے واہن ڈک چھوڑیے اتے بیٹ اچہ بنگلہ پوز ڈتے۔ مقامی لوکیں ڈیم دے خلاف تحریک ستری اتے سرکارا کو مطالبہ رکھیا جو انہیں دا روزگار بحال کرن کیسے ڈیم دے تاک ہمیش کیسے کھول ڈیو۔

آپنے مطالبے دو توجہ ڈواون کیسے لوکیں ڈیم دے نال ہک احتجاجی وتی ’دھار پکاروتی‘ بنا چھوڑی۔ دھار پکار کرن آ لے کچھ لوکیں ڈیم تے قبضہ کر گدھا اتے اے مٹھ گدھا جو اوں وٹھے تہیں ڈیم دا قبضہ ماں چھوڑین جے تہیں سرکار ڈیم دے تاک ماں چھسی۔ ایں تحریک وچالے پنجھاں وقت وی آیا جو لوکیں کوں چھدے پانی چھارو لھیت گدھا بھل انہیں ہار ماں منی۔ اے دھار پکار کائی سال جاری رہ گئی اخیر مقامی لوک جت گئے، تھائی سرکار ڈیم دے تاک کھول ڈتے۔ مڈانہ دا دریا ولدا واہندا پنے، جنو لوکیں کوں روزگار مل پنے۔ راسی سلائی تحریک دی ہک گوان بوا کونھیں اے ڈیم دے ہوکیں جو اوں ڈیم کئی دی اے تحریک کیوں چلائی، آکھیا ’میدے کیسے آپی ڈوہتروان، پوہتروان مال چنگائی یا بھلائی کرن دا کورستہ ہائی جو میں انہیں کیسے اے ماحول، اے دریا بچا کھساں۔ میں اے سہ کچھ انہیں کیسے ودی تندی ہاں۔‘

کامیابیاں۔۔۔۔۔ بھل ڈیم حالی وی مقامی لوکیں کیسے خطرہ ہن:

اے وڈیاں کامیابیاں ہن بھل کرن کیسے حال وی ہوں کچھ باقی اے۔ دنیا دے ہوں سارے ملکیں اچہ حکومتاں حالی وی تباہی آ لے ڈیم بنائی آدن، اتے لوکیں کوں حالی وی گھر جو اتے زمیناں چھوڑنیاں پوندن۔ کتلیاں زورے ور (ڈاڈھیاں) حکومتاں، کمپنیاں اتے ترقیاتی بینک ڈیم بناون دے وڈے منصوبے ستری پنہیں۔ ساکوں ایں گالھ دی لوڑھاے جو۔

☆ ڈیمیں دے خلاف آپنی تن مار کھڑی کروں۔

☆ ڈیم دے ڈیگے لوکیں دے حقوق کیسے رل کے کوشش کروں، ہک بے دی امداد کروں اتے ہک بے کن سکھوں۔

جیر حطے ہوں سارے لوک رل کیں ڈیمیں دے خلاف تحریکاں چلیدن تاں حکومتیں اتے کمپنیاں کیسے ڈیم بناون، اتے لوکیں دا حق مارن اوکھا تھی ویندے۔

پکھ نمبر 4

ڈبمیں دے خلاف کیوں بھرتے

آپنے حقوق کیے ڈبمیں دے خلاف بھرن کیے اسان بہوں کچھ کر سگدے ہائیں۔ پہلا کم اے ہے جو ڈبم بارے اتے ایندے نقصان بارے معلومات کٹھی گرن۔ اگلا کم، اے سوچن متھیں جو اسان کیا چاہندے ہائیں اتے اے کیوں ممکن تھی سگدے۔ ایندے بعد انا ہیں مقاصد کیے عملی قدم چاون۔ این سارے سلسلے کون تحریک آبدن۔

اہم گالھ اے جو ساکوں آپنی تحریک جتلا جلدی تھی سگے شروع کرنی چاہیدی اے۔ تحریک دے اہم کہیں اچھ معلومات کٹھی کرن اتے وڈن، آپنے لوکیں کون کٹھے سلاڈن، ملک، علاقے اتے دنیا اچھ نہیں لوکیں مال آپ کون جوڈن اتے انہیں مال رل کیں کم کرن شامل اے۔

بعضے ملکیں اچھ ڈبم دے خلاف لوکیں کون سلاڈن انہیں کیے، انہیں دے بال بچیں کیے خطرہ وی تھی سگدے۔ تہوں آپنی تحریک دا منہ منھا ٹھہریدے ویلے انہیں خطریں بارے جانکاری سنبھان بہوں ضروری اے۔

اے پکھ ساکوں تجویزاں ڈبی جو اسان آپنی تحریک دے ڈھنگ ڈھوکیں ستروں اتے کیرھے عملی قدم چاؤں، ڈبم بس دے ترائے مرطلے کیرھے کیرھے ہن اتے کیرھے مرطلے تے کیا کرنا چاہیدے۔

جوڈاں مارچ۔ ڈبمیں دے خلاف اتے دریالویں، پانی اتے جیون دے حق کیے تحریک چلاون دا عالمی ڈبہ اے۔ پوری دنیا اچھ لکھاں لوک ڈبمیں دے خلاف جلسے کڈھدن، ہن تک دیں کامیابیں دی نکشی منہدن اتے لوکیں کون ایندے بارے ڈبمیں دے۔ جوڈاں مارچ آلے ڈبہ ارگن ایہوں تھیاں کم سزکیں اسان آپنی تن مارکوں ڈبمیں دی مخالفت دی عالمی تحریک مال جوڈ سگدے ہائیں۔

تحریک سترن

معلومات کٹھی کرن

اے کٹھن ہوں اہم اے جو ڈیم، دریا اتے لوکیں دے کیرھے نقصان کریں۔ ڈیم دے نیڑے اباد لوکیں مال گالھہ ہاڈکنوں ایس بارے جانکاری تھی سگدی اے۔ غیر سرکاری تنظیمیں اتے یونیورسٹیاں وغیرہ دے جیون آڈھی (Researchers) وی ایس بارے ڈیسس۔ کجھ سوال اتے تھی سگدن:

- ☆ ڈیم مال کیرھیاں کیرھیاں وستیاں تے زیناں متاثر تھیسں؟
- ☆ کتے لوکیں کون جبری لڈبجھاں پوی؟
- ☆ انہیں زمینیں، فصلیں، مکاں اتے چھی دی قدر قیمت کیا اے؟
- ☆ لڈبجھاں آ لے لوکیں کون کتلی تلافی تھیسں، اتے کتھاں اباد کیتا ویسی؟
- ☆ ڈیم پیدا کون ہے؟ سرکار، پرائیویٹ کمپنی یا ڈوباکیں؟
- ☆ ڈیم بناون کیتے خرچہ، ترسہ کون ڈیدا ہے؟

تحریک دے مقاصد دی سجان

تحریک دا گلامر حلا پیدا تے مقاصد دی سجان اتے اوڈے کیتے ڈھنگ ڈھوسوچن اے۔ جیویں:

☆ اسان چاہندے کیا ہیں؟

- ☆ کیا اسان ڈیم دی آساری روکن چاہندے ہائیں؟ یا
- ☆ اسان ڈیم دی چوکھی تلافی چاہندے ہائیں؟ یا
- ☆ اسان اے چاہندے ہائیں جو اسان ڈیم بناون دے صلاح مشورے اتے شامل کیتا ونجے؟

تحریک دے مقاصد طے کریدے ویلے ساریں دی رائے کٹھی چاہیری

اے۔ ساڈے مقاصد ای ساڈے مطالعے تھیں۔ جیویں جو: ”اوکا وگود ڈیم ہاڈنا“، ”اوکا وگود لے لوکیں کیتے تلافی ودھاؤ“۔

آپنے حمایتی اتے مخالف دی پرکھ کرن

آپنے حمایتی گولن اتے انہیں مال سانجھ بناون تحریک کیتے ہوں اہم اے۔ تحریک دی کامیابی دا انحصار ایس گالھہ تے ہے جو اسان آپنے لوکیں اتے، ویڈے پاڑے کنوں اتے، ہمیں سیاسی سماجی تنظیمیں کنوں کتلی حمایت کھس سگدے ہائیں۔ اے کٹھن وی ضروری اے جو ساڈے مخالف کون ہس؟ ”انہیں دیاں کمزوریاں کیا ہن اتے انہیں دی طاقت کتلی اے؟ ساڈی تحریک کون روکن کیتے او کیرھے ترے ورت سگدن؟ ڈیم کنوں فیدہ چاون آ لے (زمین دار، تاجر، فیکٹریں دے مالک) سرکاری کارندے، ڈیم بناون آلیاں کمپنیاں اتے قرضے ڈیون آ لے بیک اسان دے وڈے مخالف ہوندن۔

ڈبیس دے خلاف تن مار دے اہم اصول

ڈبیس دے خلاف تن مار دے دوران ہک گالھ پچتے ایج ہمیش رکھتی چاہیدی اے جو ڈبیس دے خلاف ساڈیاں کجھ کوشھاں ڈبیس دی آساری دے ہر مرطے اتے کم آسگدن۔ ڈٹھو ایہہ جھیں کجھ کوششیں دا ذکر اے۔

تنظیم اے تحریک

ڈبیس کون متاثر لوکیں کون کٹھا کرکیں انہیں ایج تحریک پدا کرن ہک بنیادی کم اے۔ جھہ ڈبیس دے خلاف کامیابی دی پہلی پوڑی اے۔ لوکیں کون کٹھا اتے ہک مٹھ تھیندا ڈکھ کیس سرکار اتے ڈبیس بتاون آلے ادارے لوکیں ایج تفریق پاؤن دی کوشش کریدن۔ تہوں ہم دے شروع ایج ای لوکیں کون کجھ مٹھ کرنا چاہیدے تاں جو ڈبیس بتاون والے لو اکون تفریق نہ کر سگن۔

لوکیں کون کٹھا کرن دا ہک طریقہ انہیں دی تنظیم بتاون اے۔ ہم خیال لوکیں دی ساٹھ

بتاون کیسے تہاں ہمیں لوکیں مال وی رابطہ کر سگدے وے۔ ایں سلسلے ایج سبھ لوں پہلو اے جان دی کوشش کرو جو لو اے ملک ایج ڈبیس دے خلاف کم کرن آلیں دی ساٹھ یا مینے ورک کیرھا اے۔

ہر مرطے تے ہک ڈوجھے مال صلاح مشورہ کرو اتے کوئی کم کرن کون پہلو اوہدے بارے تحصیل گالھ مہار کر گھنؤ۔ غیر سرکاری تنظیمیں، تعلیمی اداریں تحقیق کرن آلیں اتے ڈبیس دے ماہر لوکیں کون مال رلاون تو اڈی تحریک کون بھڑا کر لئی۔

تحریک دی کامیابی کیسے اتے اپنے مطالبیں کون موثر انداز ایج پیش کرن کیسے جیسے جلسوں، بائیکاٹ اتے دھرنے دا بندوبست کرو۔ دیہات اتے شہر ایج عوامی منگیاں رکھو۔

معلومات دا تبادلہ

پمفلٹ، پوسٹراتے رپورٹاں چھواں کیس لوکیں اکون ڈبیس دے بڑے اثرات بارے ڈساؤ۔ چھپیا ہو یا اے مواد عام لوکیں اتے غیر سرکاری تنظیمیں ایج ونڈن تو اڈی تحریک کون مقبول اتے بھڑا کر لئی۔ اپنے مطالبے متعلقہ اداریں اتے عام لوکیں ایج بتاؤن کیسے پمفلٹ اتے پوسٹراہم ذریعہ اے۔

میڈیا دافیدہ

آپنا مندا، اپنے مطالبے اخباریں، ریڈیو اتے ٹی وی دے ذریعے بلاونے چاہیدن۔ صحافیں کوں آپنی تن مار بارے مسلسل ڈسنا چاہیدن۔ انہیں صحافیں کوں ضرور سڈوا اتے آپنی کھٹنا سڈواں چیرھے ڈیئیں دے خلاف لکھدے رہ ویدن۔ پریس کانفرنساں کروں۔ صحافیں کوں تحریک دے برکم ایچ، چلے جلوس ایچ، سٹچر ایچ، بکھ بڑتال ایچ سڈواں۔

سرکار اتے قرضے ڈیون آلی ہنگلیں نال جوڑ توڑ

ڈیم دے کارنختاریں نال ملوں اتے انہیں کوں آپنا مندا ڈساؤں۔ قومی، صوبائی اتے مقامی حکومتی نمائندیں

کوں، اسمبلی دے ممبریں کوں ملوں اتے قائل کروں جو او اسڈاے مطالبے منواون ایچ ساڈی مدد کرن۔ سرکاری اتے قرضے ڈیون آلی ہنگلیں دے کارنختاریں کوں درخاستاں اتے چٹھی چٹھی لکھن دی مہم سزوں۔ جنکر ڈیم کیے پرائیویٹ بینک یا ترقیاتی بینک قرضے ڈیندا پے نال عالمی غیر سرکاری تنظیمیں نال دل کیں انہیں دے خلاف تحریک چلاؤں۔

قونی چارہ جوئی: کڈا ہیں کڈا ہیں ڈیم روکن کیے، اوڈے ہنس ایچ دیر دیر کیے یا متاثرین کوں جائیز تلافی ڈواون کیے قونی چارہ جوئی کرنی چاہیدن اے۔ کوئی کھڑا وکیل کر سبجے چیرھا ڈیم بناون آلی اداریں دی قونی کمزوری پکڑے۔ کڈا ہیں کڈا ہیں وڈے قونی ادارے انسان دوستی کیے متاثرین دا کیس منسٹ ایچ لڑون۔

ڈیم دے متبادل: اٹھے ماہرین نال رابطہ کر سبجے چیرھے ڈیم دے متبادل منصوبے بارے تجویزاں ڈیون۔ (تفصیل کیے پکھ نمبر 5 دیکھو)۔

ڈیم دے خلاف برازیلی لوکیں دی تحریک:

سٹی انوی سوئے (1990) برازیل دے صوبے میناس جرائس ایچ پرائنگا دریا تے کچھ کمپنیاں ڈیم بناون چاہدیاں ہن۔ ایں ڈیم ہن مال ہک سو تیرہ فیملی (133 Families) کوں اپنے گھر زمین تولد جھنا پووے ہا۔ تے دریا ایچ پانی گھٹ تھیون مال ہنھاڑ ایچ ہزاراں لوک اپنے روزگار کوں محروم ہا۔

مقامی لوکیں، غیر سرکاری تنظیمیں، یونیورسٹی دے ”جیون آڈھیں“ (researchers)، گرجا گھر دے پادریں وغیرہ ایں پائل ڈیم دے خلاف تحریک چاؤن کیسے آچی سا نچھ بنائی۔ انہیں رل کیں ایں گالھہ دا اندازہ لایا جو ڈیم انہیں دے جیون کوں، انہیں دے روزگار کوں کیوں متاثر کرے گی۔ انہیں ڈیم بناون آ لے کہنیں دیاں رپوناں پڑھیاں اتے اوندے ایچ خا میں کوں سمجھیا۔ انہیں اسے خامیاں سرکاری افسریں کوں وی ڈیاں چرھے ڈیم دے ماحول تے تھیون آ لے رے اثرات بارے پریشان ہن۔

غیر سرکاری تنظیم اتے جیون آڈھیں (researchers) ماحول تے رے اثرات بارے اپنی رپورٹ مقامی لوکیں کوں ڈسائی تاں جو او عوامی پچھری کیسے ٹھیک تیاری کر سگن، اتے زمین، روزگار اتے وسائل دے نقصان بارے سرکاری اندازے اتے اپنی سمجھ بوجھ دا تجزیہ کر سگن۔ عوامی پچھری کیسے مقامی لوک پوری تیاری کر کیں گین۔ بالیں پرائنگا دریا بارے لٹرم پڑھی۔ لوک کتھے چائی و دے ہن جنہیں تے لکھیا ہویا ہائی ”ٹل ونجو“ تحریک دے اگوائیں تقریراں کتیاں۔ مقامی لوکیں دے احتجاج اتے ماحول تے رے اثرات بارے سرکاری افسریں دی تنقید کہنیں کوں مجبور کیجا جو او ڈیم بناون دی نیت سٹ گھنیں۔

کچھ سائیں بعد انہیں اپو ہک کمپنی و ت ڈیم بناون دی کوشش کیتی بھل لوکیں ولدا تحریک شروع کر گدھی۔ انہیں اوں چاہ تے قبضہ کر گدھا جتھاں کمپنی دے انجینئر ڈیم بناون کیسے زمیناں کھیندے پے ہن۔ انت ترائلی (43) ڈیہواریں بعد کمپنی دے انجینئر آچانڈی موڑھا لھیرت کیں نکل گئے۔ جنکر لوڈھ پئی تاں لوک ولدا تحریک چاؤن کیسے تیار ہن۔

تھائی لوکیں دی گول پھروں

تھائی لینڈ۔ برما دی سرحد تے سالوین (Salween) دریا دے راہون آ لے لوک کجھ سالیں کن آپنی سرکار دے ڈیم بناون دے منصوبے دے خلاف تن مار کریندے پئیں۔ ایندے کیسے انہیں مٹھیا جو مقامی کجھ پوجھ مال ایں گالھ دی گول پھروں کریندے جو دریا دے کیرھے کیرھے فیڈے ہن۔

تھائی لینڈ دیں گجھ ویتیں اچو کیرن قوم دے لوکیں رل کیں گول پھروں کیتی جو دریا تھ کئی وکی دیاں پٹھیاں ہن، مچھی پکڑن دے روایتی طریقے کیرھے کیرھے ہن، کئی قسم دیاں جڑھاں بوئے ہن، سبزین دے کتے باغ ہن، کئی قسم دے

پکھی ہن۔ کیرھی شے خراک کیسے اتے کیرھی شے دوا دارو کیسے ورتیندی اے۔ اے ساری گول پھروں لوکیں آپ کیتی۔ این جی اوز دے سٹاف رپورٹ لکھن اتھ انہیں دی مدد کیتی۔ ایں گول پھروں مال لوک اے ثابت کرن چاہندن جو اے دریا انہیں دے جیون، روزگار کیسے کتا ضروری اے۔

گول پھروں دے ڈھنگ ڈھو

پہلا پیرا: گول پھروں تھ زلن آلیں دی ہک مینٹا۔ کریندے جیڈے اتھ متاثر تھیون آلیں ویتیں دے لوک وی شامل ہون۔ رل کیں ایں بارے بندھ چیرے جو دریا ساڈے جیون، ساڈے روزگار کیسے کیوں اہم اے۔

ڈوہما پیرا: آپنی آپنی اہلیت دے مطابق گروپ بندیجیون۔ جیویں مچھی پکڑن آ لے مچھی بارے گول پھروں کرن اتے وہیا کرن آ لے سبزین، پھل بوٹیں بارے گول پھروں کرن۔

ترتھما پیرا: گول پھروں کیرھے طریقے مال کریندے؟ گجھ طریقے اے ہن۔

مچھی بارے: دریا کون کئی حصیں اتھ ونڈو۔ ہر حصے اتھ گول پھروں کیسے ہک گروپ مقرر کرو۔ ہر وکی دی مچھی پکڑو۔ ہک مینٹا سز وچیندے اتھ لوک ہر وکی دا مقامی ماں ڈس، اوندا سائیز، وزن اتے ڈاگھ ڈس۔ اے ڈس جو کیرھی مچھی کڈاں اتے کتھاں انڈے لہیندی اے، کیرھے موسم اتھ کڈے سفر کریندی اے۔ جیکر کیرھ ہووے ماں ہر مچھی دانو نو پھلو، کتاب اتھ لاؤ اتے ہر فونو دے پٹھو اوندا بارے معلومات لکھ چھوڑو۔

پتیاں تے باغ: دریا دے جن کون کئی حصیں اتھ ونڈو۔ ہر جن تے پھر کیں اوندا سے باغ (زری زیناں) گجھو۔ پتیاں جو اے باغ یا زیناں کیندیاں ہن، کون کیرھیاں فصلاں، سبزیاں ریندے وچیندے، آپ ورتیندے یا بزارا تھ وچیندے۔ جیکر آپنی پیداوار بزارا تھ وچیندے ماں انہیں کون کتھا مل ملدے۔

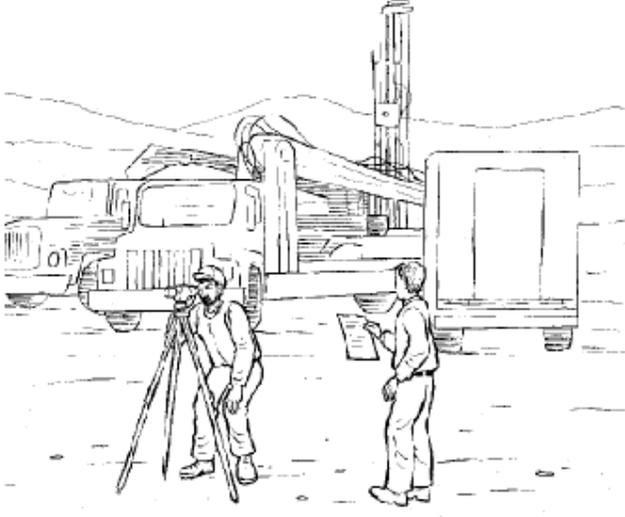
چوتھا پیرا: اے ساریاں معلومات لکھ گھنوا تے رل کیں سوچو جو فیصلہ کرن آلیں کون تامل کرن کیسے اے معلومات کیوں ورتنجن۔

ڈیم بن دے کہیں مرحلے تے اسان کیا کر سگدے ہئیں

ڈیم بناون دے ترائے مرحلے ہوندن۔ اُساری کن پہلو، اُساری اتے بندوبست۔ کتاب دا اے حصہ ساکوں ڈسیندے جو ڈیم دے ہر مرحلے تے اسان کیا کر سگدے ہائیں۔

پہلا مرحلہ۔ اُساری کن پہلو

مدت: ڈوسائیں کنوں ویہہ سال یا ایس کن وی ڈھیر۔

ایس مرحلے تے کیا تھیندے

ڈیم دی اُساری کنوں پہلو ڈیم بناون آلے ادارے اوندی منصوبہ بندی کریندن، ایس گالھ دی گول پھرول کریندن جو کیا اے ڈیم اسان ممکن وی ہے یا کائے ماں۔ ایس گالھ دا اندازہ لاون دی کوشش وی کریندن جو لوکیں دے جیون اتے ماحول اتے ایہدے کیا اثرات پوسن۔ اے گول پھرول اتے اندازے اکثر غیر ملک دیاں کمپنیاں لیندن۔

1- **فرہیلٹی کن پہلو دی رپورٹ:** اے رپورٹ ڈسیندی اے جو ڈیم بن سگدے، اتے ایہدے کیہنے بخلائی زمین مناسب اے۔ ایس ڈیم مال کنی بجلی بنی، کتلا پانی ملسی اتے ایہدی اُساری تے کتلا خرچہ آسی۔

2- **فرہیلٹی رپورٹ اتے ڈیزائن:** اے رپورٹ ڈیم بناون بارے بنیادی معلومات ڈسیندی اے جیویں جو علاقے دا موسم کتھیاں اے، بھوکیں دی ساخت کیا ہے، دریا اتھ پانی کتلا اے وغیرہ۔ جیکرتساں آپنے علاقے اتھ اوپرے بندیں کوں زمین کتھیدا، زمین اتھ ڈرنک کریندا ڈیکھوتاں کتھو فرہیلٹی رپورٹ پی تیار تھیندی اے۔

3- **ماحول تے اثرات دا اندازہ (EIA):** اے رپورٹ ڈسیندی اے جو ماحول تے کیرھے اثرات پوسدن اتے انہیں کنوں بچن کیہنے کیا کر سبج۔ اے رپورٹ اکثر اے نتیجہ کڈھیندی اے جو ماحولیاتی مسائل داخل ممکن اے تہوں ڈیم بنا چاہیدے۔

4- **آبادکاری اتے سماجی ترقی دا منصوبہ:** ایس منصوبے جاتھ ڈیم پاروں لڈیجین آلے لوکیں کوں ولدا آباد کرن اتے لوکیں دے نقصان دی تلافی کرن شامل ہوندے۔ کتھل اکثر ایس منصوبے تے عمل نہیں تھیندا۔

جیہلے اے ساریاں رپورٹاں تیار تھی ویئیں تاں ڈیم بناون آلیاں کمپنیاں ڈیم بناون دی اجازت اتے قرٹے گھنن کیہنے سرکاری ہر کاریں اتے بینک دے نمائندین مال ملدن۔

اس مرحلے تے اساں کیا کر سگدے ہائیں؟

جیکر ڈیم ساڈے جیون، ساڈے روزگار کون نقصان ڈیونے تاں ایٹوں روکن دا بہترین موقع ایہو اے۔ ایندے کیسے ڈرک بھیج کرنی پوی جیویں اے پتہ کرن جو مقامی قنون ایچ ساڈے حقوق کیا ہئیں۔ سرکار کون مطالبہ کرن جو او عوامی پگھری سڈے جیندے ایچ ایس مسئلے تے گالھ مہاڑ تھیوے جو ڈیم ہئیں دا فیدہ کیلویں تھیسے اتے ایڈا نقصان کون جھیسے۔ ڈیم دے خلاف قنونی چارہ جوئی کرن، ماہرین مال رل کس ڈیم دے متبادل گولن وغیرہ۔

جیکر ڈیم دے خلاف تحریک کامیاب تھی ونجے تو وی حکومت کجھ عرصے بعد ولدا ڈیم بناون بارے سوچ سگدی اے۔ تہوں لمبی تن مار کیتے مگن آلی سلاڑ سا نچھ بناونی چاہی اے۔

1- ڈیم بارے سرکاری رپورٹیں دا جائزہ

ڈیم بناون آلے اداریں کون مطالبہ کرو جو او ڈیم بارے ساریاں رپورٹاں لوکیں کون ڈیون۔ اے رپورٹاں گھس کس آپنے ماہر سیانے لوکیں کون تجزیہ کرواؤ جو انہیں رپورٹیں ایچ کیرھے قنونی نقص ہئیں اتے ڈیم ہئیں دے کیا نقصان تھی سگدن۔

2- آپی کول پھول تے رپورٹاں تیار کرن:

اداریں دے تیار کیتیں رپورٹیں ایچ اکثر ایس گالھ دا ذکر وی نہیں ہوندا جو دریا لوکیں دے جیون اتے روزگار کیتے کتلا اہم اے۔ تہوں ڈیم بن ونجے تاں لوکیں کون انہیں دے نقصان دی ہر تلافی نہیں تھیندی۔ ات واسطے دریا مال جوئے روزگار دا سرکاری کھاتیں، رپورٹیں ایچ اندراج بہوں ضروری اے تاں جو ڈیم بناون آلے اداریں کون لوکیں دے نقصان دا صحیح اندازہ تھی سکے۔ تھانی لیندے دے وئیں دے لوکیں ایس طرح دی گول پھول دا اپنا نظر بھکڈھیا اتے اوکوں 'تھانی وئیں دی گول پھول' دا ماں ڈتے۔

3- قرضہ ڈیون آلیں دے خلاف احتجاج:

پتہ کروں جو ڈیم کیسے قرضہ کون ڈیندا پئے۔ جیکر قرضہ ڈیون آلے اوپرے ملک دے ہئیں تاں اوں ملک دیں این جی اوز کون آکھوں جو او ڈیم دے خلاف ساڈی تحریک دی حمایت کرن۔ ایں کتابچے دے اخیر ایچ کجھ این جی اوز دے آتے پکے درج ان۔

4- قنونی معاہدے دا مطالبہ:

جیکر ساکوں لڈ تھینا پوے تاں ایں گالھ دا چکلا کر سبجے جو ڈیم بناون آلے ادارے تلافی کیسے سکھے وعدیں دی بجائے قنونی معاہدہ کرن جیندے ایچ ہر جھو سوکھی زبان ایچ درج ہووے۔ جیکر معاہدے دی کوئی گالھ سمجھناں آوے تاں اوندے تے دستخط ماں کریں۔ ڈیم بناون آلے ادارے تاں آہن جو او زمین، گھر، روزگار ہر شے ڈیوں۔ جھل اینویں تھیندا نہیں۔

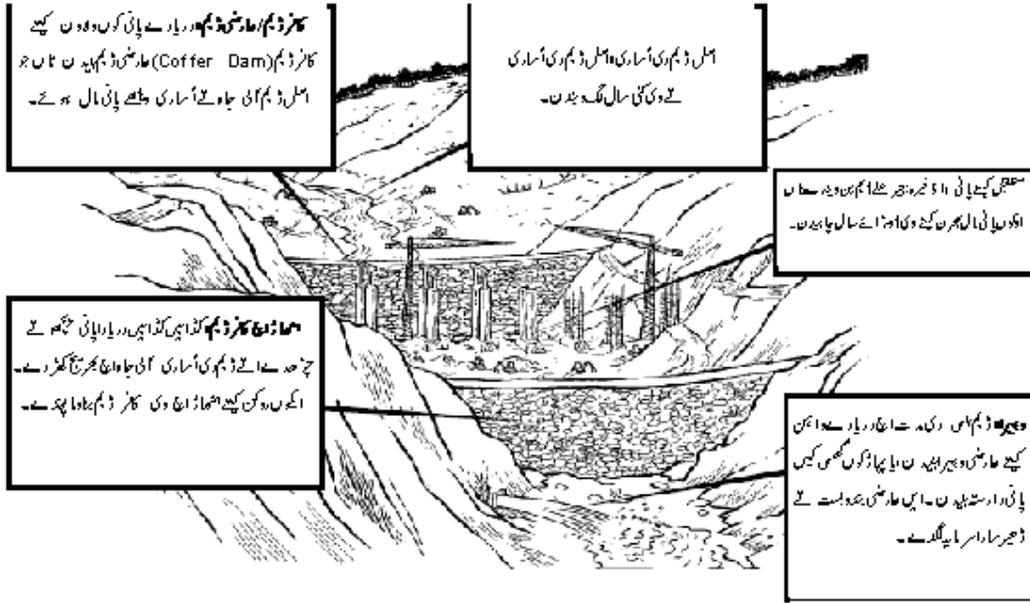

ڈوجھارحلہ : ڈیم دی اُساری

مدت: بیچ کنوں پندرہاں سال

فنی مسئلئیں یا رشوت تے گھلپے پاروں ڈیم دی اُساری تے اکثر ا اندازے کنوں ڈھیر مدت لگدی اے۔

ایں مرحلے اچ کیرھے کم شامل ان؟

ایں مرحلے تے اسان کیا کر سگدے ہائیں؟

تمام کوششیں دے باوجود جنکر ڈیم دی اُساری شروع تھی ونجے ناں وت وی بہوں کجھ کینا ونج سگیندے۔ جیویں اُساری روکن دی کوشش، چوکھی تلافی دا مطالبہ یا ڈیم دے نقشے اچ تبدیلی دا مشورہ۔ اہم گالھراے ہے جوتن مار جاری راہوے۔

1- جلے جلوس سترن

ایں مرحلے تے ڈیم کوں روکن دے کئی پرامن طریقے ہس، جیویں جلے جلوس کڈھن، چیرھے رستے کن اُساری داسان آندے او رستے روکن وغیرہ۔ جنکراے جیس تھی سگداناں ڈیم دی اُساری اتے متاثرین دی ابا دکاری دو توجہ کرنی چاہیدی اے۔ جنکر ڈیم بناون آلے ادارے آپنے وعدے پورے نہیں کریندے ناں دھاڑ پکار کرن جو آپنے وعدے پورے کرو۔

2- عالمی این جی اوزدی حمایت: جنکر ڈیم کیلئے قرض عوامی ترقیاتی بینک ڈیندے پیس ناں عالمی این جی اوزناں رل کیں قرضے

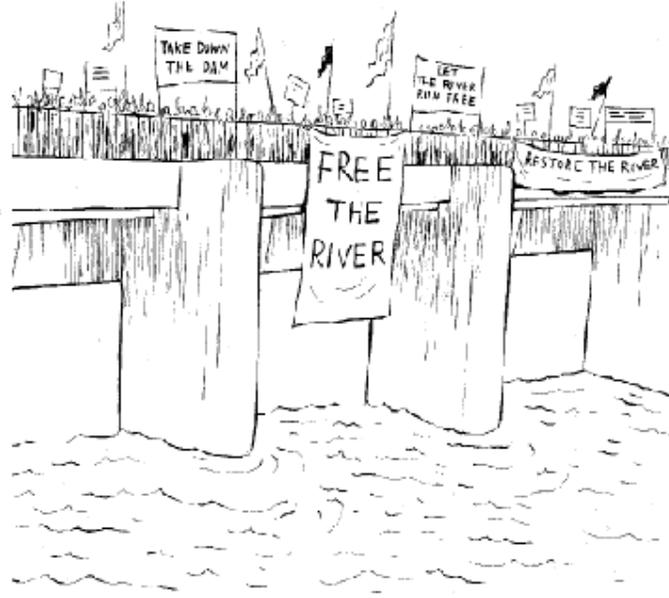
ڈیون آلیں مانی مانی گالھی تھیونا چاہیدے۔ لوکیں مال تھیون آئی ہر زیادتی بارے انہیں کوں پتہ ہووے کیوں جو قرضے ڈیون آلے بینک ڈیم بناون آلیں اداریں وی جواب طلی کر سگدن اتے انہیں دے قرضے روک سگدن۔

ترتیباً مرحلہ: بندوبست

مدت: ۲۰ بجھانہ سال (گھٹ ودھ وی تھی گدی اے)

ایں مرحلے اچ کیرھے کم تھیندن؟

چیرھلے ڈیم کم کرن شروع کریندن تاں انہیں دی عمر اوی گھنن۔ جس شروع تھی ویندی اے۔ کچھ ڈیم رب نال بھرتج ویندن، کچھ گلاس نھرن شروع تھی ویندن۔ چیرھلے کہیں ڈیم دی عمر اوی پوری تھی و نئے تاں اوندی مرستی دی لوڑھ پوندی اے یا اوکوں نکاوانا پوندے۔ دنیا اچ بہوں ساریاں توماں ڈیمیں دے نکاوانا مطالبہ کریندیاں نہیں جو ڈیم، دریا نوں اتے لوکس دے جیون دی تباہی دی وجہ بندن۔

ایں مرحلے تے اسان کیا کر سگدے بائیں

1- تلافی اچھی دا مطالبہ: ڈیم بن وئجن دے بعد سرکاریاں کمپنی دی قنونی ذمے داری بندی اے جو لوکس دے نقصان دی تلافی کرے اچھی بھرے۔ ساکوں ایندے بارے پوری سنجان کرنی چاہیدی اے۔ دنیا اچ بہوں ساریاں توماں، چیرھیاں ڈیم کنوں متاثر تھین، آپنے نقصان دی تلافی یا چھی دا مطالبہ کریندیاں نہیں جو اے ڈیم بناون آ لے اداریں (سرکار، بینک تے کمپنیاں) دی ذمے داری اے۔ کچھ لوکس کوں ایندے اچ کامیابی وی تھی اے۔ (اگلے پنے تے کچھ مثالان موجودس)

2- ڈیم دے بندوبست اچ تبدیلی دا مطالبہ: دریا دے وائیں کہتے اسان ڈیم دے بندوبست اچ تبدیلی دا مطالبہ وی کر سگدے بائیں جیکوں "نواں بندوبست" آہن جیوں ڈیم کنوں نئی بناون اچ کمی یا ڈیم اچو ڈنٹلے علاقے کیے ڈیر پائی چھوڑن۔ دنیا اچ ڈیم دے بندوبست اچ تبدیلی دیاں بہوں ساریاں مثالان موجودس۔

گوئیے مالا اچ تانی دا مطالبہ

ڈیم جے ناں ساڈا ۳۵۵ کچھ بناو تھی گئے۔
ساڈا روزگار بحال کرو اتے ساڈے بائیس کون پتھر
سنگھن ڈاہ

گوئیے مالا اچ خانہ جنگی دے دوران
سرکار مایا آچی (Maya Achi) علاقے

اچ چکسائے ڈیم (Chixoy Dam) بنا یا۔
مایا آچی اچھو دے تل وٹنی لوک ہن۔ جیر حلقے
لوکین آپنے گھر تو لڈیج کون انکار کیتا تاں
سرکار انوی سو بیسی (1982) اچ چار سو
بندیں کون گوئی مار ڈتی اتے ساڈھے ترائے
ہزار لوکین کون جبری اٹھا چھوڑیا۔ ہزاراں لوک

آچی زمین تے روزگار کون محروم تھی گئے۔ اے لوک انتہائی غربت اچ جیندے نہیں بھل انہیں انصاف کیے آچی تن مار جاری
رکھی۔

ڈیم دے متاثرین کھو این جی اوز اتے جیون آڈھیں مال رل کیں ہک رپورٹ تیار کیتی جو ڈیم ہن مال ماحول، قدرتی وسائل، روزگار اتے
خراک دی پیداوار تے کیا اثرات ہئین۔ اے رپورٹ ڈسیندی اے جو مایا آچی لوکین دا کٹلا نقصان تھے اتے اوندی تانی کیوں ضروری
اے۔

نومبر 2004ء اچ لوکین ہک وڈا مظاہرہ کیتا اتے ڈیم تے قبضہ کرکدھونے۔ ڈوڈمہ۔ بعد ای سرکار ہارمن گدھی اتے گالھہ ہاڑ کیے
ہک کمشن بنا یا۔ ایں کمشن دی پہلی میٹنگ دسمبر 2005ء اچ تھی۔ حکومتی قتل عام اپو چا وچ وچن آلا کر سٹو بل اوسور یو سا کھیر آہدے 'تانی
کیے اے کمشن ساڈے آڈر، ساڈی ثقافت اتے ساڈے حقوق دی بحالی اے۔ تانی دا مطلب اے ساڈے اتے ساڈے بائیس دا جیون
سکھ۔ تانی دا مطلب اے ساڈے لوکین کیے منسو بے جو او آپنے روزگار جو گتھی سگن۔ تانی دا مطلب اے مستقبل دا شعور اتے جیون
دا احساس۔'

گالھہ ہاڑ کیے سول

ہک ہکرتاں ڈیم کس ساڈھے او ناں ہن تھی
7) ڈاکٹرانٹھان جی پکھیے؟
ہک ڈاکٹرانٹھان دی کس جیون تھیونی چاہدی اے؟
ہک ڈاکٹرانٹھان دی کس جیون کیتی چاہدی
اے؟
ہک سرکار ڈیم کیے تے تانی کس کس؟
ہک جیون دے ڈے وار اداریں کس جیون کیے
تاں کس جیون کس کس دے او؟

پکھ نمبر 5

وڈے ڈیمیں دے متبادل

لوکس کیتے بجلی بناون، پانی، پھانواون اتے سیلاب روکن دے ڈیم کنوں علاوہ وی بہوں طریقے ہن جیرھے سستے وی ہن اتے تھوئی مدت اچ تیار تھی سگدن۔ لوکس اتے ماحول کوں وی نقصان نہیں ڈیندے، یا گھٹ نقصان کریدن۔ دنیا اچ ڈیم دے متاثرین اتے این جی اوزو ڈے ڈیم دے کئی متبادل گولن اتے حکومتیں کوں پیش کیتیں۔ اناہیں کوششیں پاروں بہوں سارے وڈے ڈیمیں دی آساری رک گئی اے۔

این پکھ اچ ڈیمیں دے متبادل بارے گائھنہا ڈکریوں اتے این حوالے مال لوکس اتے این جی اوزدی کامیابی دیاں مثالاں ڈیوں۔ اے مثالاں نہیں لوکس کوں ڈیم دے خلاف آپی تھریک اتے اوندے بہتر متبادل گولن اچ مدد ڈیسن۔

1- توانائی دے متبادل

لوکس کیتے بجلی پیدا کرن دے بہوں طریقے ہن جیوں بجلی گھریں اپور پلانٹ اتے بجلی دے لائینیں کوں بہتر کرن، بجلی دے نویں ذریعے گولن اتے بجلی دی لوڑھ گھٹاؤن۔

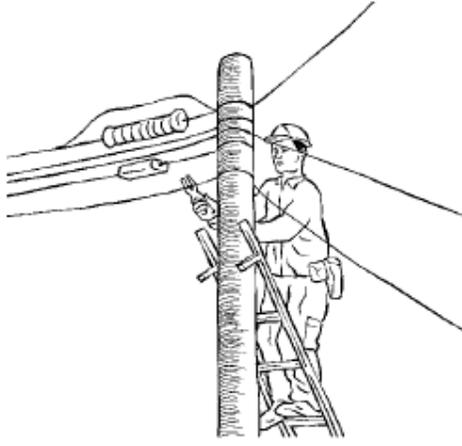
2- لوڑھ گھٹاؤن

نویں ڈیم اتے نویں بجلی گھربناؤن دی بجائے فیکٹری، کاروبار اتے شہر دے لوکس کوں بجلی دے گھٹ استعمال کیتے تیار کرن مال سرکار ماں صرف بجلی پھانگدی اے بھلکہ ماحول کوں وی پھانگدی اے۔ بجلی پھانواون کیتے سرکار کوں پھانگدی اے جو لوکس کوں گھٹ بجلی خرچ کرن آلیاں مشیناں تے بلب گھٹن کیتے مدد کرے اتے انہیں فیکٹریں تے ڈھیرنگس لاوے جیرھے ڈھیر بجلی خرچ کرن آلیاں مشیناں ورتیندن۔ جیکر حکومت کاروباری لوکس اتے فیکٹریں کوں ڈھیر اچ وارو واری بجلی ورتن کیتے تیار کرے تاں این طراخ نویں ڈیم اتے بجلی گھریں دی لوڑھ گھٹاؤن پوی۔

انہی سدریلب گھٹ بجلی خرچ کریدن

3- موجودہ ڈیم اتے بجلی دے نظام کوں درست کرن

بجلی دا نظام (تارن، کھبے وغیرہ) بجلی کوں بجلی گھر کتوں لوکس تک پھیلدے۔
 بجلیکراے نظام درست مال ہووے تاں بہوں ساری بجلی ضائع تھیدی اے۔
 تہوں اکیوں درست کرن مال بہوں ساری بجلی بچ سکدی اے۔

موجودہ ڈیمیں اچو رپ کوں وقت مال صاف کرن اتے بجلی گھریں دی
 سنائی مال بجلی دی پیداوار ودھ سکدی اے۔ نویں ڈیم اتے بجلی گھر
 بناون کن موجود ڈیمیں اتے بجلی گھریں دی سنائی اتے مرمت مال خرچ
 گھٹ اتے فیدہ چوکھا تھیدی اے۔

4- بجلی دے بہتر ذریعے: ماحول اتے لوکس کوں گھٹ نقصان ڈیون آئے بجلی دے کجھ ذریعے پشور درج ان۔ اے ذریعے وڈے
 شاہریں، فیکٹریں اتے دیہاتیں کوں بجلی پچاون کیئے دریہہ سن۔

4.1 چھوٹے بجلی گھر

چھوٹے بجلی گھر بیج ست گز اچے ہوندن۔ مٹی، پتھر یا کانچی مال بندن۔ انہیں کیئے
 پانی دے وڈے ذخیریں یا ڈیمیں دی لوڑھ نہیں پوندی اتے ماں لوکس کوں آچے گھر
 تڑکوں لڈجنا پوندے۔ دریا پورے دے پورے آچے راہ رستیں تے واہندے
 راہندن۔ چھوٹے بجلی گھریں کیئے چھوٹے ڈیم دریہ تھی پوندن جنہیں کیئے دریا اچو
 جھولا پانی کڈھنا پوندے۔

4.2 اہل اتے پاہ بھہاہ کتوں بنائی بجلی:

بہوں ساریں ملکیں اتے اہل اتے پاہ بھہاہ اچو جوڑی توانائی دریہہ تھی پوندی
 اے۔ گوہے اہل تے پاہ چلھے دی بھہاہ کیئے، گیس پیدا کرن کیئے اتے سردی اچو
 سیک کیئے ورتیدن۔

انجھی توانائی وڈے درجے تے وی پیدا کیئی وچ سکیدی اے۔ جنہیں ملکیں اتے
 گنے اچو کھنڈ بندی اتے اتھاں گنے دے پھوگ کوں ساژن مال توانائی حاصل تھی
 سکدی اے۔ انہیہ مقصد کیئے چاولس اتے کک دے تیلے وی ورتج سکیدن۔

4.3 ششی توانائی اچھ کنوں پیدا کیتی بجلی:

چھتیں تے شیشیں دے فریم رکھیں بھدی گرمی کنوں وی بجلی حاصل تھی سگدی اے۔
جتنے وڈے فریم ہوں اتنی زیادہ بجلی۔

4.4 ہوا کنوں حاصل تھی بجلی

ڈبلیں دی نسبت ہوا کنوں پیدا کیتی بجلی وی گھٹ نقصان ڈبیری اے۔ یورپ دے
ہوں سارے ملک جیویں جرمنی اتے چین، ہوا کن بجلی پیدا کریدن۔ انڈیا، چین،
ساؤتھ افریقہ اتے برازیل وی اچھلی ایں طریقے مال بجلی پیدا کریدن۔

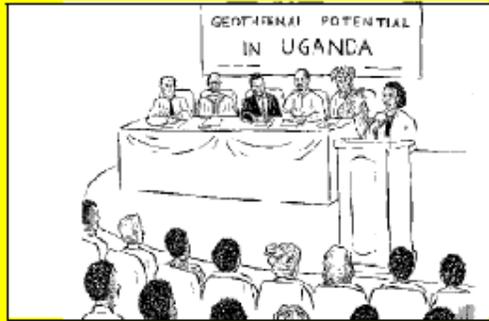

4.5 زمینی بجلی

بجلی بناون دا اے طریقہ زمین دے اندر ودی گرمی کون ورتیندے۔ اے گرمی زمین
دے اندر واپاتی اتے ہوا ڈکوں گرم کریدی اے۔ کھوہ کھت کیں تے پانی کون
اوتے گھن اویندے جیدے مال بجلی کھریں اچھ بجلی بن سگدی اے۔ چین اتے
ال سلواڈور بجلی دی بنیوی فیصد (25%) ضرورت ایں طریقے مال پوری
کریدن۔

یوگنڈا دیں این جی اوز بجلی دے بہتر متبادل کولن

یوگنڈا دی سرکار اتے ورلڈ بینک دا خیال ہائی جو یوگنڈا دی بجلی دی
لوڈھ پوری کرن کیسے بوجا گالی ڈیم (Bujagali Dam) بہوں
ضروری اے۔ بھل مقامی این جی اوز ڈیم دی بجائے بجلی بناون
دے متبادل طریقے کولن چاہندیاں۔ بس تہوں انہیں ایندے کیسے
کول پھروں شروع کیتی۔

اپریل 2003 ماچ یوگنڈا دی این جی اوز نیشنل اسیوشن آف

پروفیشنل انوائرنمنٹلسٹ (National Association of Professional Envirovmentalists-NAPE) زمینی
بجلی دے حوالے مال ہک وڈی کانفرنس سزی جیدے اچھ زمینی بجلی دے ماہرین، سرکاری نمائندے، ماحولیات تے کم کرن
آلے اتے عام لوک کھٹے تھئے۔ کانفرنس دے بعد یوگنڈا دی واچا دی وزارت مزید صلاح مشورے کیسے ہک کمیٹی بنائی۔ نیپ
دیں کوششیں پاروں اچھ پانی کنوں بجلی بناون دی بجائے سرکار زمینی بجلی تھیں سستے اتے تھہرے طریقے بارے سوچیندی پئی
اے۔

پانی دے متبادل

پانی دی پہلائی کیسے دنیا دے بہوں سارے ملک دریا نوں اتے جھیلیں تے ڈیم بدھیدن۔ پھل ایں طریقے مال ڈھیر سارا پانی ضائع تھیندے۔ شاہریں دے لوک وی پانی ضائع کریدن۔ جیکر پانی کون ہوش تے سمجھ مال ورتیجے تاں ہر بندے دی ضرورت پوری تھی سگدی اے۔ ایں حوالے مال کجھ پکھویں تجربے پڑھو درج ان۔

ضرورت جوگا پانی ورتن

وڈے پینے دی کاشتکاری اکثر پانی دا زیاں کریندی اے۔ وڈے کاشتکار فصلیں کون ضرورت کون ڈھیر پانی پلیدن۔ ڈھیر پانی تاں بھوکیں کون نقصان ڈیندے۔ فصلاں پلاون دے بہوں سارے طریقے بن جیندے مال پانی بچ سگدے، جیویں فوارے مال پانی پلاون جیندے مال پانی سد حاصل دے پاڑیں اچ لہندے۔ ڈرپ اریگیشن زمین اتے فصل ڈوہیں کیجے بہتر اے۔ وڈے زمیندار اتے کمپنیاں شلک علاقیاں اچ وی کاشتکاری کریدن جتھاں ڈھیر پانی دی لوڑھ پندی اے تہوں وڈے کاشتکار اتے کمپنیاں کون سمجھاوا چاہیدے جو اوگھٹ پانی آکیاں فصلاں رباون۔

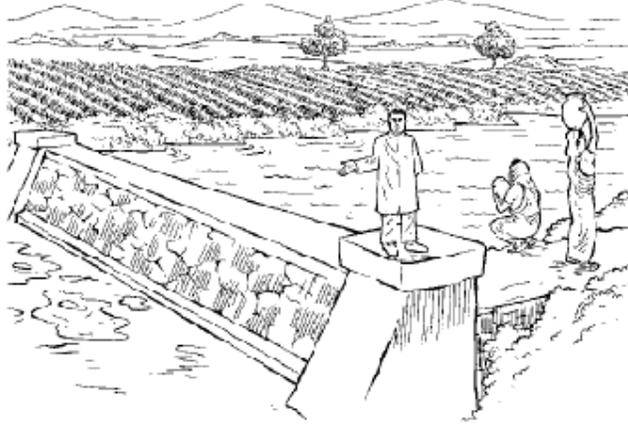
مہینہ دا پانی کٹھا کرن

مہینہ دے پانی یارو کوہی مال کاشتکاری اوہیا لوکیں کیجے پانی بچاون دا وڈا ذریعہ اے۔ بارش دے پانی کون کٹھا کرن کیجے گھریں دے باہر وی اچھتیں تے وڈے نیگ رکھ ڈیندن۔ جیویں لوک پہاڑیاں کون واہندے پانی تے چھوٹے چھوٹے تلاب یا ڈیم بنیدن۔ جے ہر وچرو دریا نوں اتے جھلیں تے ڈیم بناوڑن تاں ول کاٹھی، پتھر اتے مٹی دے چھوٹے چھوٹے ڈیم بناؤن چاہیدن جتھوں صرف مال دے زمینیں کون پانی پلایو ج سگے۔

ہندو پانی مال وہیا۔ جیون واسنیہا

انوی سو چھیاسی اتھ انڈیا دی ریاست
راجستھان دا ضلع الور جنو صحرا ہائی، بر
وریان۔ لوکیں اتے زمینیں کیسے پانی دی پیہنگ
کائے نبی۔ اوں ویلھے مقامی لوکیں پانی دے
بندوبست کیسے ترن بھارت سنگھ (Tarun
Bharat sang-TBS) دی سانجھ
بنائی۔ ٹی بی ایس دے اکوائیں کون یاد پائی جو مدتاں
پہلو راجستھان دے لوک میہرہ دا پانی کنھا کریندے
ہن۔ چیرھلے ٹی بی ایس دے دوستیں ایس حوالے مال

آپنا کم شروع کیانا تاں اتھاں اکثر لوک میہرہ کون کنھا کرن دا ڈاڈا حالہ نقل گئے ہن۔

ٹی بی ایس پیرھیں دی ایس وسری دانش اریت کون ولدا تازہ کیئا اتے میہرہ کنھا کرن کیسے دریا دے پرانے ٹوہے کون ولدا کنھیا۔ ایس
ویلھے راجستھان اتھ ہزار ٹوہے ہن چیرھے ہزار کن ڈیہرہ زمینیں کیسے پانی ڈیندن۔ زمین اتھ پانی دی سطح وی اتو تے تھی آئی اے
اتے دریا چیرھاسک گیا با، اوہدے اتھ وی پانی ہن سارا سال واہندے۔ ایندے مال ست لکھ لوک جنھو ولدا جی نہیں۔ انہیں دے
گھریں مال منی اتے رزھیں کیسے پانی دریہہ اے۔

ایس تہدیلی بارے راجستھان دی وقتی منڈ لواس دی بک بڑھی مائی لکھما بائی آہدی اے ”ساکوں گلدے ساڈے پیو ڈاڈاں کون ساڈی
قیمت چنگی اے۔ پانی جول پے۔ آساں تنھن، ساڈا مال منی تنھن، کاکھی تنھن، مچھی تنھن ساری خلقت تنھن۔ ساڈیاں رزھیں، رجاں
کجاں ہن، ساڈے جنگل ساوے، بالن دریہہ اتے مال منی کیسے گھا دریہہ اتے کھوہیں اتھ پانی ماہندا نہیں۔“

گا لہر مہاڑ کیسے سوال:

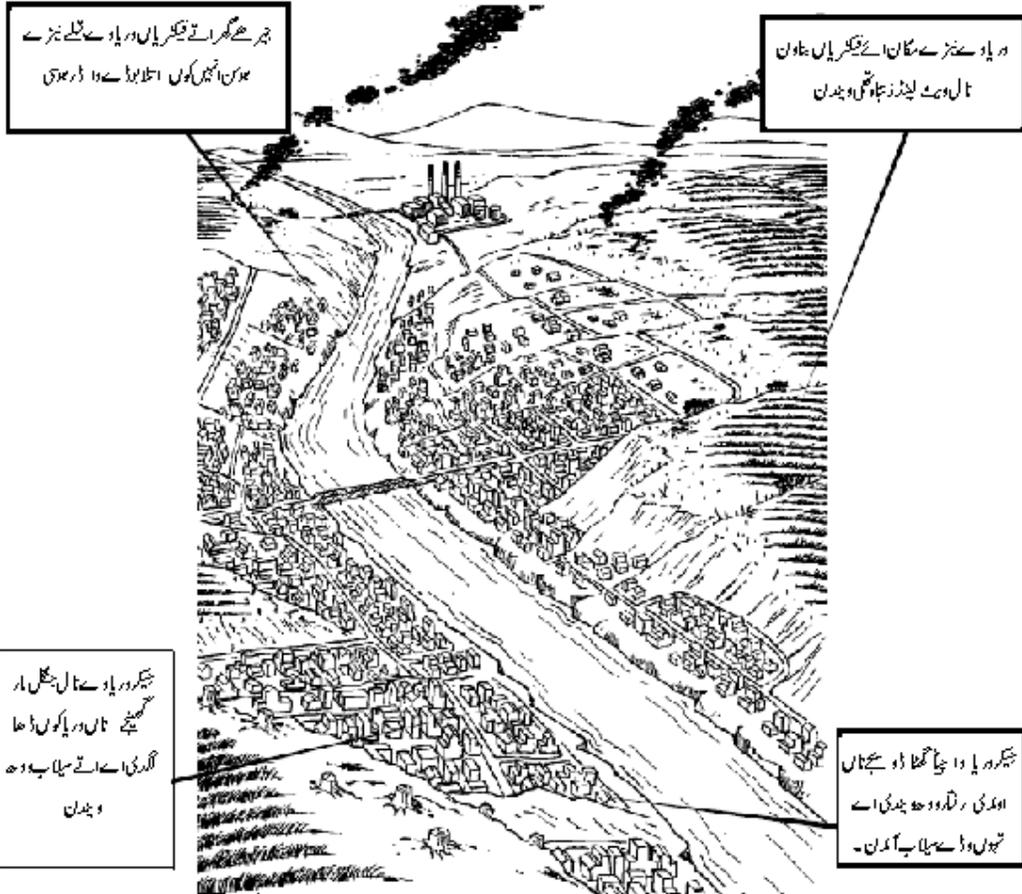
- ☆ راجستھان دی اے گزری وہائی تو اڈے لوکیں مال
کیوں رلدی اے؟
- ☆ تو اڈے علاقے اتھ وی میہرہ دا پانی کنھا کرن دی
ریت ہے؟
- ☆ ایس ریت کون ولدا ٹورن مال تو اکون وی فیدہ
تھیسی؟
- ☆ جنکر ایس طریقے مال تو اڈے لوکیں کون پانی ل گدا ہوں۔ ات
تاں وڈے ڈیم کون روک سکوں؟

سیلاب روکن دے متبادل راہ رستے

اکثر وڈے ڈیم سیلاب روکن کیلئے بندن قفل وڈا سیلاب آوے تاں ڈیم اوکوں چلن دی بجائے ہتھو ڈھیر نقصان کریدن۔ ڈیمیں دی بجائے سیلاب روکن دے بے ہوں سارے طریقے ہن جیویں دریا کوں ڈھانکن بچاون اتے سیلاب بارے اگوئی خبر وا بندوبست۔

1- پانی دے واہن کوں قائم رکھن

سیلاب کنوں بچن واسو کھاتے ستر اطریقہ ایہو اے جو اوہدے واہن کوں، اوہدے پئے کوں قائم رکھے اتے بیٹ کوں ابا دکن دی بجائے بیٹ رہن ڈوسجے۔ دریا دے نال جنگل قائم راہون جو اے سیلاب کوں تھلیدن۔ درخت پانی دی رفتار کوں گھٹ کریدن اتے پانی کوں کھنڈا ڈیدن۔ ویٹ لینڈز پانی اچھا پس کیں پانی پی ویڈن۔ چیرھے پانی دی سطح گھٹ تھی ونجے تاں اے ویٹ لینڈز پانی کڈھن۔

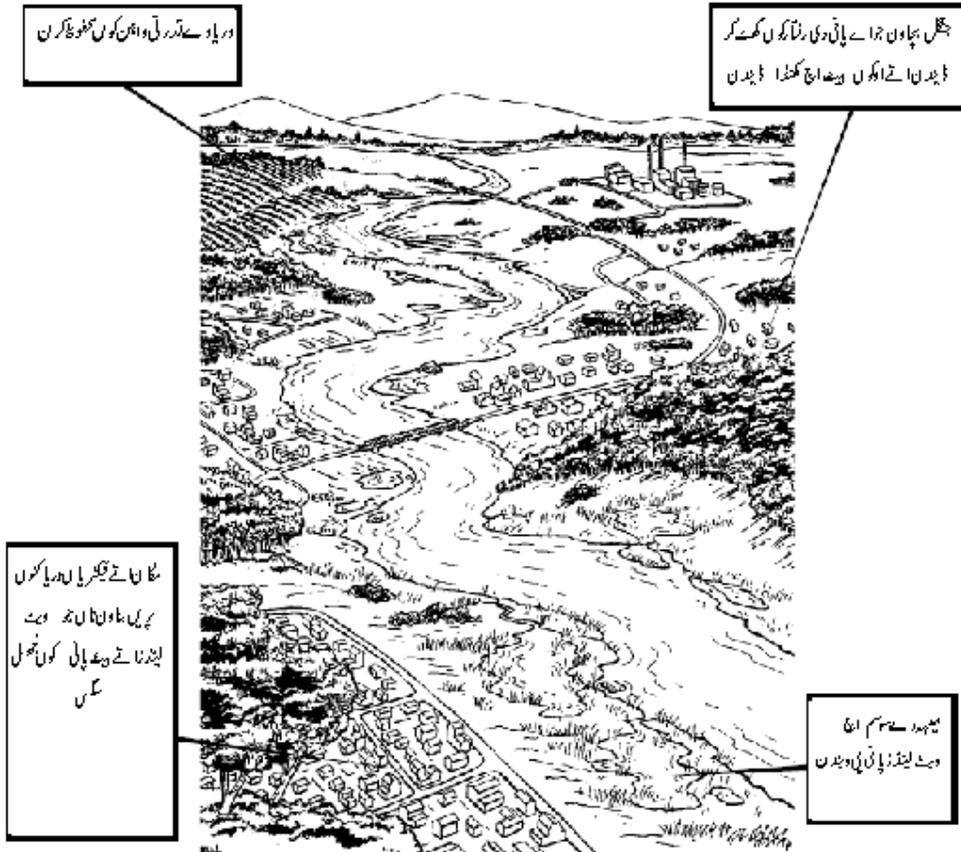

پانی دے واہن واسو انتظام

ساڈی سرکار سڑکاں، مکان اتے فیکٹریاں بناؤن کیلئے بہوں سارے ویٹ لینڈز، بیٹ اتے جنگل تباہ کر چھوڑین، تہوں بہن سیلاب بہوں نقصان کریدن۔ سیلاب کوں روکن کیلئے انہیں قدرتی وسائل دی حفاظت کرنی پوی۔ چیکراے تباہ تھی چکیں تاں انہیں کوں ولداجال کرنا پوی۔

2- سیلاب دی منادی اخیر دا انتظام

سرکار کوں چاہیدے جو اولوکیں کوں سیلاب بارے اگوئی خبر دا بندوبست کرے، امیدے مال بہوں ساریاں زندگیاں بچ سگدن اتے نقصان وی گھٹ تھیسے۔ وقتی خبر ڈیون دا انتظام لوکیں کوں سیلاب کیلئے تیار کریندے۔ جیویں ویشیاں اتے لاؤڈ سپیکرا اتے فوری امداد دا بندوبست۔ یا انجھاں جدید نظام چرھاڈ سیندے جو دریا اتے پانی چڑھا آندے۔ چیرھلے پانی ہک خاص حد کنوں ودھدے تاں لوکیں کوں پتہ لگ ویندے جو سیلاب آسگدے۔

دریا سے قدرتی وہن کوں کنٹرول کرن

جنگل تباہ ہون سے پانی دی رانگہ ن کھسے کر
ڈپدن اتے انکوں سدھاج کھنڈا ڈپدن

مکان اتے فیکٹریاں دریا کنوں
برکھنا سون تاں بھرت
ایڈنا تے سدھالی کوں بھول
سک

یہود سے اسم ایچ
ویٹ لینڈز پانی ویدن

سُت

امید ہے جو اعلیٰ کتابچہ ڈیم دے خلاف تن مارا تو اڈی مدد کر لیں اتے دنیا اچہ نہیں لوکیں دی کامیابی دا حال حوال تو اکوں امید ڈیسی۔ تاں این تن مارا اچہ کھلے نوھے۔

انوی سوسٹانوںے (1997ء) اچہ ڈیم دے متاثرین اتے ہک این جی او آکھیا ”اساں بھڑے بائیں، اساں بک مٹھ بائیں، اتے اساڈا مطالبہ جائز ہے، اساں نقصان ڈیون آ لے ڈیم رکوا گدھن اتے ڈیم بناون آ لے اداریں کوں مجبور کیجے جو او ساڈے حق حقوق دا آڈر کرن۔ ناں ماضی اچہ ڈیم ہنس ڈتن ناں مستقبل اچہ ہنس ڈیوں۔“

برازیل دے شہر قریب اچہ چوڈاں مارا اچہ انوی سوسٹانوںے (1997ء) کوں تھیون آئی ڈیم دے متاثرین دی پہلی عالمی میٹنگ۔ دے لوڑ اچہ ثابت تھیں۔ کٹھے رل کیں اساں نقصان ڈیون آ لے ڈیم روک سگدے بائیں۔ اتے لوکیں دے حقوق دی حفاظت کر سگدے بائیں۔ کٹھے رل کیں اساں لوکیں دے چیون، روزگار اتے ماحول کوں ونجائے سوں انہیں دی پانی اتے بجلی دی لوڑھ پوری کر سگدے بائیں۔

